

Lunds universitet

Sociologiska institutionen

Folkhögskolans roll förr och nu

Författare: Helené Eskilsson

Uppsats SOC 446, 41 – 80 p

Höstterminen 2001

Handledare: Anita Dahlgren

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
2. Problemformulering och syfte	1
3. Metoddiskussion	2
3.1 De utvalda folkhögskolorna	2
3.2 Intervjusituationerna	4
3.3 Utskriften av intervjuerna	6
4. Litteraturunderlag	7
5. Validitet och objektivitet	7
6. Några teoretiska infallsvinklar	8
7. Litteraturgenomgång	12
7.1 Historik	12
7.2 Folkhögskolans betydelse för demokratin	15
8. Dagens folkhögskola	16
8.1 Karaktäristiska drag	16
8.2 Huvudmannskapet	18
8.3 Styrningen av folkhögskolan	19
8.4 Den ekonomiska situationen	20
8.5 De yrkesverksamma inom folkhögskolan	21
8.6 Folkhögskolans elever	22
8.7 Rektoreernas syn på folkhögskolan	23
8.8 Lärarnas syn på folkhögskolan	24
8.9 Elevernas syn på folkhögskolan	27
8.9.1 Elevernas syn på folkhögskoleläarna	28

9. Några analytiska kommentarer till intervjuerna	32
10. Pedagogiken	33
11. Externat – Internat	34
12. Folkhögskolan i framtiden	35
12.1 Folkhögskolan – motkraft	36
12.2 Den förmedlande länken	37
12.3 Rollen som kulturcentra	37
12.4 En kulturell mötesplats	38
13. Synen på folkhögskolan	38
14. Folkhögskolan i världen	39
15. Slutsatser	40
16. Sammanfattning	41
17. Egna reflektioner	43
18. Litteraturförteckning	44

Bilaga 1. Intervjufrågor till personer som gått på folkhögskola

Bilaga 2. Intervjufrågor till personer som går på folkhögskola

Bilaga 3. Intervjufrågor till folkhögskolelärare

Bilaga 4. Intervjufrågor till ordförande i Sveriges folkhögskolestuderande förbund (SFEF)

Förord

Jag vill tacka alla folkhögskolor med personal och kursdeltagare som medverkat. Jag vill rikta ett särskilt tack till Gudmund Jannisa på högskolan i Kristianstad och Ann Andersson ordförande i Sveriges folkhögskolestuderande förbund.

Jag vill också tacka min handledare Anita Dahlgren, som kommit med bra och kloka råd.

Abstract

Författare: Helené Eskilsson

Titel: Folkhögskolans roll förr och nu.

Uppsats SOC 446, 41 – 80 p

Handledare: Anita Dahlgren

Sociologiska institutionen. Höstterminen 2001

Min frågeställning är vilken roll Folkhögskolans hade förr och har nu ? Jag har försökt att beskriva dess utveckling, förändring, problem och möjligheter. Jag går tillbaka till år 1844 då den första folkhögskolan startades i Rödninge i Danmark av prästen och folkbildaren Nicolai Frederik Severin Grundtvig. Jag vill försöka ge en bild av folkhögskolans pedagogik, lärare och elever. Jag vill nu också föra fram lärares och elevers tankar och idéer om denna skolform. Många av folkhögskolans lärare och elever säger sig uppleva en viss skepsis bland utomstående när de berättar att de arbetar eller studerar på en folkhögskola. Jag ville även belysa detta. Jag har också försökt att se vilken roll som folkhögskolan kommer att inta i framtiden.

Dagens folkhögskola rör sig alltmer in mot de större städerna eller storstadsområdena, och de har börjat lämna den trygga miljön på landsbygden eller i det lilla samhället. Man vill nämligen möta den nya gruppen av elever med hem och familj, som inte har möjlighet att flytta på sig. Men antagligen kommer folkhögskolan även i framtiden att spela en viktig roll för landsbygden. För den kan nämligen motverka avflyttningen ifrån landsbygden. Förr var det framförallt böndernas söner som fick möjlighet till folkhögskolestudier, för det var de som skulle föra utvecklingen framåt. Men idag är kvinnorna i majoritet med 64 % på de långa kurserna, och 54 % på de korta. Förra året hade man 243 000 deltagare totalt. Folkhögskolan är öppen för alla, och den vill bygga broar mellan svenskar och invandrare genom naturligt samarbete i olika projekt. Samtidigt som den vill verka som en kulturell mötesplats, så vill den kämpa för att bevara vårt gamla kulturarv. Den vill vara en mötesplats med ett gott debattklimat, så individen får en chans att se saker med nya ögon och en chans att förändra sin livssituation till det bättre. I framtiden måste folkhögskolorna bli bättre på att samarbeta sinsemellan, och föra ut sitt buskap om vad denna skolform verkligen kan ge för annars får folkhögskolan enligt min bedömning svårt att överleva, och bli ett verkligt alternativ till gymnasieskolan och Komvux.

1. Inledning

Folkhögskolan, den gamla bondeskolan, som först var till för att ge böndernas söner den bildning som de behövde för att klara av det ökade självstyret som de nya kommunallagarna innebar, och som nu blivit en skola som är till för alla, är verkligen en mångskiftande mötesplats där nya kunskaper föds och gamla bättras på. Det är en skolform som vill vidmakthålla gemenskapens och närhetens betydelse i ett allt mer anonymt samhälle. Många ser den som en egen liten värld i den stora världen. Inom dess väggar ska ung som gammal mötas, och allt ska belysas utifrån individens eget perspektiv. Den ska gå sin egen väg och inte följa någon skolplan, och här ska ingen stress eller ångest ifrån världen utanför göra sig påmind. Men den möts tyvärr ofta med skeptiska ögon, och många har föreställningen att folkhögskolan är en skolform för de som inte passar in i samhället, och en skolform för de som saknar mål och mening med sina liv. Men jag har själv upplevt ett av mina bästa år då jag gick på Visingsö folkhögskola, och deras språkkurs Visingsö - Brighton 1998 – 1999. Och jag upptäckte då vilken viktig roll en folkhögskola kan ha när det gäller att bygga broar, och peka på nya vägar som man inte trodde fanns. Jag växte som människa och likaså min motivation att läsa och studera. När en folkhögskola fungerar som allra bäst så kan den ge människan det där lilla extra. Jag känner att det året verkligen var avgörande för mina fortsatta studier på universitetet. Detta är verkligen en skolform som kan ge individen en ny chans att komma vidare i livet. Och man kan i framtiden fråga sig vilken roll den ska spela i ett samhälle där stora satsningar gjorts på Komvux och det s.k. kunskapslyftet, och där högre ut - bildning blir allt viktigare.

2. Problemformulering och syfte

Min frågeställning är vilken roll folkhögskolan hade förr och har nu. Jag har försökt att beskriva dess utveckling, förändring, problem, och möjligheter. Jag går tillbaka till tiden då Nicolai Frederik Severin Grundtvig startade den första folkhögskolan i Rödninge i Danmark 1844, och fram tills i dag. Jag vill beskriva denna skolforms pedagogik, lärare och elever. Vilka är dagens personal och elevers tankar och upplevelser av denna skolform ?

Man ser ofta på den som en motkraft i samhället. Många av dess lärare och elever anser att de möts med en viss misstänksamhet när de säger att de arbetar eller läser på en folkhögskola. Jag har försökt beskriva hur utomstående ser på den. Och jag har försökt att se vilken roll folkhögskolan kan tänkas ha i framtiden.

3. Metoddiskussion

Jag valde att göra intervjuer för de ” *används som en källa till att förstå hur individer tolkar sin omvärld och hur de lever i den* ”, (Tim May 1997, s 129). Kvale beskriver intervjun som en scen där kunskaper växer fram genom samspelet mellan intervjuare och intervjupersoner. Det är genom samtalet som vi lär oss känna andra människor, samt får veta något om deras erfarenheter, känslor och förhoppningar om den värld som de lever i. Att sätta sig in i skälen och förklaringarna till att något händer är forskarens främsta uppgift. När jag skulle göra mina intervjuer så valde jag ut 13 intervjupersoner från sex olika folkhögskolor, med olika huvudmän och inriktningar för att försöka visa på folkhögskolans mångfald. När det gäller folkhögskolans kursdeltagare så utgör kvinnorna i dag som sagt ca 64 % på de långa kurserna och 54 % på de korta kurserna, vilket också visar sig i urvalet av intervjupersoner. Det är 9 kvinnor och 4 män. Intervjupersonerna som deltagit i min studie är mellan åldrarna 20 år till 50 år .

3.1 De utvalda folkhögskolorna

De folkhögskolor som jag valde ut är Eslövs folkhögskola, vars huvudman är Eslövs folkhögskolas garantiförening. Skolan är religöst och politisk obunden. Många av skolans studerande på de allmänna linjerna siktar mot framtida högskolestudier, och skolans fritidsledarutbildningar gör att den får studerande från hela Sverige till sitt internat. Skolan

anordnar allt ifrån allmänna linjer med inriktning på samhällskunskap, Europa, estetisk, miljö och kurs för pensionärer och funktionshindrade samt fritidsledarutbildning.

Fridhems folkhögskola, vars huvudman är föreningen Fridhems folkhögskola. Den är en politisk, ideologisk och religiöst obunden skola. Här möts tradition, bildning och experimentlust för nya levnadsformer. Det är en mångkulturell mötesplats för kunskap och kultur. Här blandas hälsa och IT, med frågor som rör samhället och miljön, musik och poesi tillsammans med rörliga bilder och levande människor. Skolan har ett internat för 140 studerande.

Hellidens folkhögskola i Tidaholm, vars huvudman är Blåbandsrörelsen, har valt att arbeta för att de studerande ska utveckla ett socialt engagemang och en kulturell helhetssyn, byggd på de värderingar som finns i våra folkrörelser. I detta sammanhang är drogfriheten naturlig och skolan är en alkohol – narkotikafri studie - och fritidsmiljö. Äldre har förtur vid antagning. Man anordnar ofta korta kurser i samverkan med den samlade nykterhetsrörelsen, studieförbund, och konst – och konstnärsföreningar. Ett exempel på långa kurser som skolan anordnar är allmän linje med olika profiler, informationslinje, konsthantverkslinje och grafiskskola. Skolan har ett internat med plats för ca 80 studerande.

Visingsö folkhögskola, vars huvudman är Folkuniversitetet, kursverksamheten vid Stockholms universitet. Skolans profil är internationellt inriktad på språk -, kultur – och samhällsstudier. Intensiva språkstudier bedrivs på Visingsö och fortsättning kan ske utomlands eller så startar man direkt på folkhögskoleavdelningarna i Aix – en – Provence, Brighton, München, Moskva och även kurser delvis förlagda till Murcia. Skolan har ett internat med plats för ca 100 studerande.

Sundsgårdens folkhögskola, vars huvudman är föreningen Sundsgårdens folkhögskola, är ansluten till Evangeliska Fosterlands – stiftelsen (EFS). Skolans livssyn är kristen och man säger sig sätta hela människan i centrum. Ett brett kulturutbud präglar skolans arbete. I samverkan med andra organisationer anordnar skolan korta kurser i bl.a. livsåskådning, etik, drama och ledarkunskap. Exempel på de långa kurser som skolan anordnar är allmän linje med olika inriktningar som t.ex. dataprofil, internationell profil, förberedande teckenspråkskurs, teaterlinje med församlingsprofil, bibellinje med teaterprofil och musiklinje. Skolan anordnar även kurser för döva, afatiker och syn - och hörselskadade. Skolans internat har plats för ca 75 studerande och kursgården Ven för ca 90 studerande. Skattungsbykursen är filial till Mora folkhögskola. Inriktningen är resursbevarande försörjning, och syftet med kursen är att utveckla och förmedla kunskaper och synsätt som behövs för att leva på ett ansvarsfullt sätt i en värld som man menar domineras av

resursslöseri, miljöförstöring, orimliga livsvillkor och ojämlikhet mellan människor. En central del i kursens verksamhet rör livsmedlen. Årsbehovet av våra livsmedel som man själv kan få fram produceras i den egna odlingsverksamheten. Man använder ingen konstgödsel eller kemiska bekämpningsmedel. Frågorna som rör det egna boendet är också viktiga. Här tar man upp hur man bygger, underhåller, reparerar och hur man bäst använder husen både praktiskt och teoretiskt. Var och en ska ta eget ansvar för byggnaderna. Ämnen som behandlas i mindre grupper under längre perioder kan vara djurskötsel, biodling, olika hantverk, alternativ energi m.m. Andra områden som man ägnar kortare tid åt är linberedning, ullhantering, konserveringsmetoder och ost – och smörframställning. En dag i veckan under våren och hösten så arbetar man med olika hantverk. Kursdeltagarna bor runt om i byn i olika hus av varierande standard. Och kursdeltagarna ansvarar själva för matlagning, städning, vedhuggning och de ekonomiska frågor som rör boendet. Det är viktigt att alla får vara med och bestämma och säga sin mening. Kursens beslutande organ är kursrådet, där lärare och kursdeltagare samlas och diskuterar viktiga frågor. Detta blir viktigt då det är eleverna som styr kursens utformning. Kursen har ca 16 deltagare i åldrarna 20 – 30 år.

3.2 Intervjusituationerna

Jag började med att ta kontakt med intervjupersonerna i fråga angående deras medverkan, och när de hade sagt ja till att medverka så bestämde vi en tid och dag för intervjun, som passade dem så de kunde sitta och samtala i lugn och ro. De flesta intervjuerna ägde rum ute på skolorna, men jag träffade även några intervjupersoner på ett café och bibliotek. När det gäller tre intervjuer så var det svårt att få till ett möte, men intervjupersonerna ville ändå medverka på något sätt så de genomfördes då på telefon. Jag genomförde även två observationer ute på två skolor (Eslöv och Skattungsbyn) under lektionstid. Jag ville se om det nära förhållandet mellan lärare och elever hade ändrats något ifrån min egen tid som folkhögskolestuderande. När det gäller min roll så hänvisar jag till det som Tim May kallar för observerande deltagare, för jag har tillkännagivit mina motiv och målet med mitt arbete för de närvarande. Och i denna processen får man en nära och öppen relation, och de som är misstänksamma mot mig kanske blir mer vänligt inställda till mig. Intervjupersonerna intar positionen som både svarande och den som lämnar uppgifter. En negativ sak kan vara att man bygger upp en fasad

mot mig, och man måste ställa sig frågan om de visar upp sitt rätta jag. Men det bör påpekas att om man inte kände till min tid som folkhögskoleelev, eller om den frågan inte kom upp så utelämnade jag det, för jag upplevde att resultatet av intervjuerna blev mer uttömmande då. Men kanske hade intervjupersonerna tagit upp fler saker om man hade vetat om min folkhögskoletid, för då hade de förstått att jag känner till denna skolform och tagit upp saker som de nu trodde att jag inte skulle förstå.

Man kan också se min roll som ” *en resenär som är på väg mot en berättelse som ska förtäljas vid hemkomsten. Resenären vandrar genom landskapet och inleder samtal med de personer han träffar på. Resenären utforskar landets många regioner, strövar fritt omkring, i okända territorium eller efter karta. Resenären kan också medvetet söka upp specifika platser eller ämnen genom att följa en metod, med den ursprungliga innebörden: ”en väg som leder till målet”*. Det som reseskildraren hör och ser beskrivs kvalitativt och rekonstrueras som historier som ska berättas för intervjuarens egna landsmän, och kanske också resenärens vandringskamrater. Resan kanske inte bara leder till ny kunskap ; resenären kan själv förändras. Resan kan sporra till en reflexionsprocess som skänker intervjuaren en ny självförståelse och blottlägger värden och vanor som tidigare tagits för givna i resenärens hemland. Med denna metafor närmar sig intervjun den senare humanvetenskaperna ”, (Kvale 1997, s 12).

När det gäller intervju frågorna så använde jag mig först av: övergripande frågor, för den intervjuade skulle ge spontana och riktiga skildringar och berätta vad de uppfattar som de viktigaste dimensionerna hos den undersökta företeelsen. Sedan i resten av intervjun ägnade jag åt en uppföljning av dessa dimensioner.

Istället för att bara bränna av alla frågor utan tid för eftertanke, gav jag intervjupersonen flera möjligheter att reflektera och göra anknytningar till temat. Och jag fann detta mycket värdefullt då en intervjuperson kom på att han även hade upplevt folkhögskolelivet utifrån och började berätta om huset som han sålde efter sin fars död till en mycket omdiskuterad folkhögskola i sin hembygd, och hur den delade upp byn i två läger. Men han ansåg att den behövdes för byns överlevnad, och många har stannat kvar efter studiernas slut och driver olika projekt. En annan berättade om sin mycket fina folkhögskoletid, och känslan om att ” få vara den man är”. Man behövde inte vara fixerad vid det senaste modet, utan kunde ha en mer avslappnad stil. Och det fanns alltid någon som brydde sig om en och man fann stöd i varandra. Jag använde mig även i vissa fall utav tolkande frågor, vilket innebär att man bara formulerar om ett svar – Du menar alltså att ? – eller försöker klargöra - Är det så du

upplever det ? Jag använde mig utav denna kategori av frågor då jag ville klargöra något i intervjun och få fram en klarare och djupare bild utav en upplevelse eller åsikt.

Det är viktigt att tänka över intervjupersonernas rätt att bli behandlade konfidentiellt.

” Konfidentialitet inom forskning betyder att privata data som identifierar intervjupersonerna inte kommer att redovisas. Om det i en undersökning blir aktuellt att publicera information som potentiellt kan kännas igen av andra, måste intervjupersonerna godkänna att denna information lämnas ut. Principen om undersökningspersoners rätt till skydd för sin integritet är förenad med etiska och vetenskapliga dilemman. Man måste alltid ställa sig frågan hur viktigt det är att intervjupersonerna förblir anonyma ? ” , (ibid. s 109). Själv gjorde jag så att jag i samband med intervjuerna frågade varje intervjuperson hur han eller hon ville ha det, och följde därefter deras önskemål.

3.3 Utskriften av intervjuerna

” Om man har flera intervjuer som skall skrivas ut, bör man se till att man använder sig utav samma förfaringssätt. Annars blir det svårt att göra jämförelser mellan intervjuerna. Även om det inte finns någon standardiserad form eller kod för utskrifter av forskningsintervjuer, finns det standardval som man ställs inför. Det gäller frågor som: ska intervjuuttalandena återges ordagrant, inklusive de ofta förekommande upprepningarna, eller ska intervjun få en mer formell skriftspråklig karaktär ? Ska hela intervjun återges ordagrant, eller ska den koncentreras till de delarna som är av värde ? Ska pauser och emotionella reaktioner som t.ex. skratt återges ? Frågan om vilken stil som en utskrift ska ha beror på vem den är avsedd för, men även på vad den ska användas till ” , (Kvale 1997, s 156).

Jag gjorde så att jag skrev ut intervjuerna så fort som möjligt efter intervjutillfället. Och jag har försökt att skriva ut dem på ett likartat sätt för att det ska bli lättare att jämföra dem sinsemellan . Jag har också varit noggrann med att återge intervjupersonernas uttalanden så att deras åsikter verkligen ska komma fram, och försökt att återge så mycket av intervjuerna som möjligt, men med en viss koncentration på det som jag var ute efter att undersöka, för att inte komma ifrån min frågeställning allt för mycket. För jag upptäckte att man har många minnen och tankar kring folkhögskolelivet som man vill förmedla.

4. Litteraturunderlag

När det gäller litteratur så fick jag många tips om böcker och material ifrån folkhögskolornas informationstjänst (FIN), vilka har varit till hjälp när jag gjorde min litteratur sökning. Jag sökte också i databaserna Libris och Lolita för att få en överblick av materialet som finns i ämnet, och kunde därigenom sålla ut det material som jag ansåg mig behöva för min uppsats. Men ett problem har varit bristen på kritiskt hållen litteratur. När det gäller teori anknytningen så såg jag snart att vissa teorier var speciellt användbara för mitt arbete. Jag har använt mig utav Asplund, Bauman, Durkheim, Goffman, Löfgren och Frykman och Tönnies begreppspar ”Gemeinschaft och Gesellschaft.”

5. Validitet och objektivitet

När det gäller validiteten så handlar det om att man mäter det som man avser att mäta, och ” när man söker utvärdera validiteten måste frågorna ” vad ” och ” varför ” besvaras före frågan ” hur ”: en undersöknings innehåll och syfte kommer före metoden”, (Kvale 1997, s 219). Svårigheterna att validera kvalitativ forskning behöver inte bero på någon inneboende svaghet hos de kvalitativa metoderna utan tvärtom bygga på dess lysande förmåga att spegla och sätta i fråga den undersökta sociala verkligheten i all dess komplexitet. När det gäller kritiken mot samhällsvetenskapen så tas subjektiviteten upp. ” *Subjektiviteten består helt enkelt i att forskaren har valt ett visst perspektiv som utgångspunkt för sin problembeskrivning. Sedan är det en annan sak om forskaren förmår att se på problemet och förstå det utifrån det valda perspektivet. Även forskaren är socialiserad i att betrakta samhälle och relationer på ett visst sätt, och fångad i ett perspektiv. Det gäller att komma runt de eventuella brister som objektiviteten orsakar, och det är därför viktigt att forskaren anger sina egna syften och perspektiv från sin forskning* ”, (Svenning 1996, s 12,14).

När det gäller mitt arbete så har nog mina positiva erfarenheter från folkhögskolestudierna påverkat mig och mitt sätt att närma mig ämnet. Det är självfallet viktigt att jag är medveten om detta. Men jag har samtidigt försökt att granska denna skolform med kritiska ögon.

Men mina egna erfarenheter behöver inte vara ett hinder i mitt arbete då jag känt det lättare att närma mig ämnet, och utan denna erfarenhet så kanske jag inte hade kunnat sätta mig in i intervjupersonernas upplevelser av sina folkhögskolestudier.

6. Några teoretiska infallsvinklar

Folkhögskola denna gamla folkbildnings form kan ses som ett gammalt bondesamhälle, ” där helheten dominerar över delarna eller enskildheterna. Individerna är inbäddad i samfundet eller så smälter han samman med det. Men med ett ” bondesamhälle ” så avses självfallet inte bara ett samhälle, vars huvudnäring utgörs av jordbruk och boskapskötsel. Bondesamhälle är inte bara beteckningen för ett dominerande näringsfång, och vad därtill hör, utan för en distinkt samhällsorganisation i alla dess aspekter; ekonomiska, juridiska, religiösa, sociala och psykologiska. Det renodlade bondesamhället var kollektivistiskt ”, (Asplund 1983, s 68, 75). Inom folkhögskolans väggar ska tiden få ha sin gång och likt ” bondens tid så ska den inte vara homogeniserad eller mekanisk. Utan den ska följa växlingarna mellan ljus och mörker, kyla och värme, och växtlighetsperioder. För bondens år så räckte naturens kalender ett gott stycke. De olika sysslorna hörde nära samman med naturens egna växlingar och kunde dateras med hjälp av dessa. Tiden var alltså uppbyggd kring arbetsinsatser. Den styrdes av arbetets rytm, av människans eller husdjurens behov av vila och föda, av hur lång tid det tog innan man blev svettig vid slagträskningen eller trött under plöjningen. Därför blev sommartimme inte detsamma som vintertimme. Arbetsdagens längd varierade med arbetsbehovet och dagsljusets längd. Bondens tid skapade inte bara en speciell tidmätning utan även ett annat tidsperspektiv än det vi är vana vid. Riktmärkena var förankrade i traditionerna snarare än i framtiden ”, (Frykman / Löfgren 1979, s 22 - 26). Folkhögskolan är inte bara en plats för det rena lärandet, utan här är gemenskapen en lika viktig och naturlig del, och folkhögskoleeleven är likt allmogemänniskan en del av ett kollektiv. ” Tänker man bort kollektivet (eller omgivningen) så tänker man bort allmogemänniskan. Hon hade ingen oberoende , separat eller individuell existens ”, (Asplund 1983, s 95). När det gäller synen på folkhögskolan så kan man peka på två inriktningar. Det finns de som vill hålla kvar den gamla folkhögskoleandan och låta kollektivet få vara rådande och hyllar folkhögskolans ansträngning att förbli en skola i det lilla formatet, och det finns å andra sidan de som ställt sig skeptiska till folkhögskolans

verksamhet som en skola i det lilla formatet, och här söker man sig bortifrån kollektivet mot något mer individuellt och man vill ha en verksamhet i större skala. Detta kanske gör att man ibland förlorar fotfästet och blir mer likt en massindustri än en plats för lärande, samtidigt sneglar man mot folkhögskolans tidigare skolform och önskar innerst inne att ens egen verksamhet vore mer lik den. Denna ambivalens kan liknas vid det som Asplund skriver om industrialiseringen i Sverige. ” *Sverige industrialiserades sent, och det är som om svensken aldrig blev fullt ut urbaniserad och individualiserad. Frågan är, om inte sekelskiftets svenska medborgare kände antipati mot sig själva. De ägnade sig i varje fall gärna åt att rekonstruera och idealisera sitt lantliga förflutna. Till den borgerliga statsvåningen uppstod omedelbart ett komplement: sommarnöjet på landet. Sommarstugebebyggelsen utgör ett lika vidsträckt som förbisett socialt nätverk. Det är som om svenskarna levde på två plan eller som om Sverige var ” dubbelt ”. Det lantliga kollektivet brast vid en sen tidpunkt i Sverige, och mycket tyder på, att svensken i viss mån vantrivts med individualiteten, alltid upplevt sitt nya skick som utsatt och svårhanterligt ”*, (Asplund 1983, s 96).

I dag har utbildning och lärande kommit att handla i allt större utsträckning om att skaffa sig en behörighet för vidare studier på högskola /universitets nivå, och för detta så finns det normer och krav som måste uppfyllas till punkt och pricka. Detta har gjort att folkhögskolan håller på att bli mer likt ett gymnasium och att den förlorar lite av sin själ som den försöker bevara. Och folkhögskolan börjar vackla och vet inte riktigt vilken väg den ska välja, och den blir alltmer lik en försvagad enhet och livlös tradition. ” *Samtidigt med att byarnas rum försvagades av att den rumsbildande bebyggelsen glesades ut, fylldes landskapet runt omkring, där det tidigare aldrig funnits hus och gårdar, med de utflyttades nya bostäder och hus. Byn upplevdes inte längre som en sammanhållen enhet. Landskapet blev homogent , i rummet strukturlöst och i tiden historielöst, utan rumsliga accenter och utan sammanhang med bondekulturens gemensamma myter, utan levande tradition. Med byarna försvann inte bara platser utan hela den kultur som dess platser varit delar i ”*, (ibid. s 155).

Det vägval som dagens folkhögskola står vid, att antingen stanna och hålla fast vid gamla traditioner med kollektivet i fokus, eller att bemöta det omgivande samhällets krav på kompetensgivande utbildning och att bli mer individualistisk kan liknas vid den uppdelning som Durkheim gör utav solidariteten i två huvudgrupper; mekanisk solidaritet och organisk solidaritet. ” *Den mekaniska solidariteten kännetecknar äldre samhällen, med liten arbetsfördelning, vilket gör att människor är lika; de har samma erfarenheter, tänker på samma sätt, erfar samma känslor. Det kollektiva medvetandet är starkt, vilket är den kohesionskraft som binder samman människor i denna form av solidaritet.*

Organisk solidaritet kännetecknar nyare samhällen med stor arbetsfördelning, vilket gör att människor är olika, de har olikartade erfarenheter, tänker och känner på olika sätt. Det kollektiva medvetandet är svagt, individualistiskt ”,(Brante / Fasth 1982, s 102).

Asplund tar upp begreppet ” platslöshet ”,och hävdar att människan på sistonde har blivit platslös. Han beskriver att platser måste ha en viss permanens, och i princip vara möjliga att återvända till. Och en plats bör vara tillgänglig för flera på varandra följande generationer. Men plats är inte detsamma som ett hem där man slagit rot, utan är dit man kommer på betydelsefulla besök, och ett av dessa betydelsefulla och viktiga besök kan liknas vid en kursdeltagares tid på en folkhögskola. Folkhögskolan är verkligen en plats där det råder en viss permanens, och där individen lätt kan orientera sig, och i viss mån anpassa sin andhämtning i en kollektiv takt.

När det gäller folkhögskolas personal och dess elever så kan man se dem som ett team, och här prioriteras samarbete och man är lyhörd för varandras åsikter och tankar. Men detta kan också innebära en viss låsning när det gäller individens möjlighet till personlig utveckling, ” *Man finner ofta att den agerandes personliga fasad ofta inte används i första hand för att den ger honom möjlighet att framställa sig själv som han helst skulle vilja synas vara, utan därför att hans uppträdande och manér kan bli till nytta i ett annat och större sammanhang. Dessutom händer det ofta att varje medlem i en sådan grupp eller uppsättning av aktörer kan tvingas framträda i en annan belysning än vanligt om det allmänna intrycket av teamet ska bli tillfredställande,*”(Goffman 1998, s 73 – 74). Många av folkhögskolans kursdeltagare berättar att de upplever det som mycket viktigt att man har bra relationer till klasskamrater och skolans personal, för man kommer varandra mycket nära och de blir en mycket viktig del i ens liv. Det är viktigt att man blir accepterad och det kan därför ibland kännas lite utelämnande, ” *för varje team medlem är tvungen att lita på att hans kamrater uppträder och beter sig på ett riktigt sätt, och de är i sin tur tvungna att lita på honom. Därför är team medlemmarna med nödvändighet förenade med varandra genom ömsesidigt beroende. När medlemmarna i ett team har olika formell status och rang i en social inrättning, vilket ofta är fallet, kan vi konstatera att det ömsesidiga beroendet som uppstår genom medlemskapet i teamet sannolikt kommer att överbrygga strukturella eller sociala klyftor inom inrättningen och på så vis utgöra en sammanhållande kraft för den. Medan den sociala uppdelningen brukar skapa splittring i en organisation kan team framträdande leda till att de olika skikten kittas samman ”,(Ibid. s 77). Folkhögskolans måtto är att alla ska få vara med och bestämma och fatta de viktiga besluten, och detta kan leda till både många och långa*

slitsamma grupprocesser och ” sålunda kan en samling individer som kanske är olika varandra i väsentliga avseenden och för den skull är angelägna om att bevara ett socialt avstånd till varandra, finna att de har hamnat i ett förhållande av påtvingad förtrolighet som är karaktäristiskt för medlemmarna av ett team när de är engagerade i ett agerande ”, (Ibid. s 79). Folkhögskolan med dess fina gemenskap och tro på kollektivet kan ibland kännas som en teaterproduktion med få stjärnor och man sätter framförallt en kursdeltagare i det främsta ledet, ” när vi studerar en rutin som kräver ett team med flera agerande för att kunna genomföras finner vi ibland att en team medlem görs till stjärna, huvudperson eller centrum för uppmärksamheten ”, (Ibid. s 91).

Men när ett team likt folkhögskolans kursdeltagare har de tre viktiga egenskaperna lojalitet, disciplin och försiktighet så kan de fungera på ett betryggande sätt, och sätta in olika beskyddande åtgärder. ” När de agerande begår ett misstag av något slag som på ett klart och tydligt sätt avslöjar en motsägelse mellan det uppammade intrycket och de avslöjade verkliga förhållandena kan publiken vara taktfull nog att blunda för misstaget eller villigt acceptera den ursäkt som framförs för det . Och när de agerande hamnar i en kritisk situation kan hela publiken uppträda i maskopi med dem för att hjälpa dem ur knipan, ” (Ibid. s 201).

Livet på folkhögskolan kan ses som ett Gemeinschaft. Man delar språk, seder och trosföreställningar. Detta är bestående och den äkta formen för samlevnad. På folkhögskolan kan man vara den man är och behöver inte förstå sig, utan det är en mycket okonstlad miljö. ” Alla som har prisat livet på landet har framhållit att Gemeinschaft där är starkare och livaktigare: Gemeinschaft är den bestående och äkta formen för samlevnad. Och Gemeinschaft bör således uppfattas som en levande organism, ” (Asplund 1991, s 64). På folkhögskolan bygger man precis som spindeln starka nät mellan varandra, och det blir en familjeliknande gemenskap mellan eleverna. Det omgivande samhälle (Gesellschaft) kan ses som instrumentellt. Tiden far fram i ett uppdrivet tempo i storstadens betongmiljöer. Här byggs fasader upp mellan människor och alla handlingar är av beräknande karaktär. Men man måste också ställa sig kritisk och vara medveten om att denna vackra och ibland sagolika värld som folkhögskolan står för har sina avigsidor. Människan kan bli instängd och gruppens betydelse kan bli en bromskloss för individens frihet. Man ska vara lojal mot gruppen och broderskänslan kan lätt tära på gemenskapen. Folkhögskolans kursdeltagare intar roller och det kan vara svårt att bryta mönster i en sluten gemenskap. Man framställer gärna miljöer som bygger på Gemeinschaft som positiva, men så behöver det för den skull inte vara för här bibehålls orättvisor och man har svårare att skapa förändring. Man konstruerar lätt ett ” vi och dom ” mot omgivningen.” Gränsen mellan ingrupp och utgrupp, mellan ”oss” och ” dem ”

hör till de skiljelinjer som försvaras mest intensivt och drar till sig den största uppmärksamheten. Man kan säga att utgruppen är användbar, till och med oundgänglig, för ingruppen eftersom den framhäver ingruppens identitet och förstärker dess sammanhållning och solidaritet. Detsamma kan emellertid inte sägas om den diffusa gråzon som brer ut sig mellan de två grupperna. Denna kan knappast tänkas spela någon nyttig roll; den betraktas rätt och slätt som skadlig, ” (Bauman 1990, s 73). Man måste alltså göra sina tolkningar utifrån flera infallsvinklar.

7. Litteraturgenomgång

7.1 Historik

Med revolutionen och folkupproren i Frankrike som resonansbotten, vände sig 1800 – talets Europa vid att folket, alltså de som inte var adelsmän, präster eller borgare skulle ha någonting att bidra med i frågorna om hur nationerna styrdes. För att folket skulle kunna vara med och bidra med kloka saker så måste de först ha de rätta kunskaperna. Försiktiga förändringar av den kommunala bestämmanderätten medförde tanken på folkundervisning, och på en bred borgerlig bildning. Upplysningen ansågs vara det bästa vapnet mot revolutionen. År 1844 i Rödninge i Danmark grundades världens första folkhögskola utav Nicolai Frederik Severin Grundtvig, som var präst och folkbildare.” *Han ansåg att de latinskolor som dittills hade funnits bara hade skapat högfärdiga ämbetsmän. Han ville föra fram folkets diktning, historia, myter, traditioner och sagor. Och ville ha upplysning istället för latin. Om grunden i Danmark var mer mytologisk, så blev den i Sverige mer materiell. Den svenska folkhögskolan skapades i förstone för att tillfredställa behoven hos en samhällsklass på uppåtgående ”*, (folkbildningsrådet / folkhögskolornas informationstjänst 1996, s 10). Kommunerna i Sverige fick 1862 ökat självstyre genom de nya kommunallagarna. De fyra stånden adel, präster, borgare och bönder avskaffades. Nu fick framförallt de välbärgade bönderna mer makt. För att de skulle klara av det politiska ansvaret så behövde de en skola som kunde ge den samhälls – och kommunalkunskap, föreningsteknik och mötesvana som inte den vanliga folkskolan kunde ge. År 1868 fick Sverige sina första folkhögskolor, Önnestad, Hvilan och Lunnevad. Men det var först och främst böndernas söner som fick gå på folkhögskola, för det var de som skulle föra fram och utveckla

kommunalpolitiken. Folkhögskolan blev så pass viktig för regionens utveckling att landstingen mycket tidigt uppträdde med ekonomiskt stöd och även blev huvudman för många folkhögskolor. Så småningom fick även böndernas döttrar gå på folkhögskola, men det skulle ta lite tid innan kvinnorna fick en jämställd plats i folkhögskolans värld. Detsamma gäller för drängarnas, pigornas, torparnas, statarnas och tjänstehjonens intåg ” *liksom det nya samhällskikt som skapades med stordriften och industrialiseringen :*

arbetarproletariatet ”, (Folkbildningsrådet / folkhögskolornas informationstjänst 1996, s 11). Men de stora folkrörelserna – nykterhetsrörelsen, arbetarrörelsen och frikyrkorörelsen såg med tillförsikt på folkhögskolan.

De så kallade rörelsefolkhögskolorna växte fram, och striderna kring de nya skolorna var både smärtsamma och hatfyllda. De konservativa krafterna varnade för dessa socialisthärdar, de kyrkliga för utbrytargrupper. Men samhället och dess behov hade förändrats och folkhögskolan visade sig kunna tillgodose dessa. Skolorna fungerade både som ett centrum för bygden och som tillhåll för dess elever och lärare. Både ordsbor och elever ställde upp när regeringen höll inne med anslagen. Folkhögskolans styrka är att den kan möta nya behov , förena förnyelse med eftertanke och det tycks som om den aldrig förlorar sin själ. Utan denna styrka i ett samhällsklimat med ett färre inslag utav demokrati än i de nordiska länderna så kanske den hade gått i graven. Samhällsnyttan i samspel med individens utveckling har gjort att den överlevt trots alla motsättningar. Från att ha varit till för bättre bemedlade bönder och blivande politiker utvidgades folkhögskolan sin rekrytering på 1930 – talet. Nu kom kvinnor, industriarbetare och andra grupper utan bildningstradition och pengar dit. Arbetslösheten var hög och man såg folkhögskolan som en konstruktiv tillvaro utan bitterhet och utanförskap. De första folkhögskolorna startades av enskilda, utan något samarbete med staten. Däremot blev som sagt landstingen tidigt huvudman för flera skolor. Och de är än i dag vid sidan om folkrörelserna den största gruppen av huvudmän. Huvudmännens prägel på skolorna har diskuterats genom åren. Redan i Grundtvigs tankar om vad folkhögskolans uppgift skulle vara hade objektiviteten en betydande plats. Dessa tankar importerades till Sverige. Objektivitet sattes mot indoktrinering, mångfald mot likriktning. Men folkhögskolan intog redan då rollen som folkrörelseorgan, vuxenutbildare och kulturbärare. Profilerings blev ett tydligt inslag i och med 1977 års folkhögskoleförordning, och är sedan 1991 snarare ett krav. Varje skola måste beskriva sina specifika mål med sina utbildningar för att kunna få statsbidrag. Man måste som elev få veta vilka värderingar som ligger till grund för den utbildning som man valt.

Folkhögskolan står för frihet , men man kan ha invändningar mot profilerings som innebär

en begränsning. Men hela skolformen bygger på att utveckla självständiga demokrater.¹ Man ville ge sina elever en uppfattning om frihet under ansvar, och överlät mycket när det gäller beslut om ordningsregler åt eleverna själva att bestämma. Böter uttogs för sen ankomst, kortspel, rökning, svärjande, alkoholförtäring och vid förstörelse av skolans inventarier. Lärarna såg på sina elever som lärjungar. Man betonade individens vilja och personlighet. Elevernas vilja skulle stärkas och man tränade deras handlingskraft. Man skulle inte bara återvända hem med sina nya kunskaper, utan också som en vänligare, hyggligare, snällare och mer varmhjärtad människa. Man skulle för att uppnå detta mål inte bara utveckla förståndet – och fantasin, utan även viljan.

Den direkta kontakten mellan lärare och elev etablerades framförallt under kvällens mer informella samvaro. Lärarna skulle bedriva en uppsökande verksamhet och hjälpa eleverna, och därigenom knyta kontakt med dem och vinna deras förtroende. Den svenska folkhögskolans metod och arbetssätt innebar rådgivning och individuell handledning, man skulle leda unga fram till personlig mognad. Elevhemstanken och det gemensamma matlaget var utan tvekan ett värdefullt inslag i medborgarfostran. Påverkan mellan individer sker bäst i ett gynnsamt andligt klimat, i en hemmiljö där positiva känslor är en förutsättning för uppkomsten av gemensamma värderingar.

Man ville nå unga människor från lantmannaklassen, och ge dem såväl individuell utbildning som kunskaper av värde för yrkesmannen. När det gäller kvinnorna, så kunde det se lite annorlunda ut och man hade här en mer kvinnorörelse betonad målsättning. Man anpassade sig efter kvinnans ställning i bondesamhället. Man ville förbereda henne för sin blivande roll som medelpunkten i familjen, och stärka henne i denna roll. Lärarna ville att eleverna skulle ha goda kunskaper om sitt eget land, dess historik och nuvarande samhällsförhållanden. Man lade nu tyngdpunkten på fosterländska ämnen som svenska, historia, naturkunskap, geografi och nationalekonomi. Sedan kom även hälsolära, kulturhistoria med etiska och religiösa inslag och samhällslära med tillämpad kommunalkunskap. Det var syslöjd för kvinnor och träslöjd för män. Denna specialiseringen gav folkhögskolan i bondesamhällets dagar dess prägel av bondeskola. Men detta ändrades, och under 1880 – talet så fanns det en svag tendens att se den som en andra bildningsväg.

Folkhögskolan innebar en kontakt med en ny miljö. För arbetarna var kontakten med ”finkulturen” på folkhögskolan av större betydelse än för dem som kom från mer välbärgade hem. De senare sökte i allmänhet till skolor där den konventionellt kristliga andan hölls

---

¹ Folkbildningsrådet / Folkhögskolans informationstjänst. Om folkhögskolan, historia, fakta, verklighet, vision, 1996.

levande, och där vanor som uppförande och seder liknande de som gällde hemmet.² En bondson som kom till folkhögskolan kunde reagera chockartat när han möttes av lärare som var ateister och som öppet uttalade detta. Man träffade olika sorters ”intressanta” människor som man aldrig annars skulle stött på som t.ex. en ”anarkistisk nasare”, och en f.d. stenhuggare. De som upplevt något nytt i själva folkhögskolemiljön anger med få undantag samma saker : kontakt med kamrater, som var studieintresserade och debattlystna, från andra miljöer och från andra yrken än de som man tidigare varit förtrogen med. Den fria undervisningsformen med kamratligt inställda lärare, förde en till nya kunskapsfält. Man hade utblick mot världen , insikt genom studierna, och obegränsad tillgång till böcker. Att få ägna sig åt studier på heltid, och sitta en vinter och lösa världsgåtor, och bland eleverna få träffa filosofer som gav färg åt gemenskapen är upplevelser som många elever efter avslutade studier vill återvända till. Det var en friare miljö som ledde till en utbrytning ur en tidigare något ”snäv” religiös och intolerant miljö. Några värnade varmt om den kulturella miljön , och inte minst för litteraturen och poesin. Det var en värld med många impulser. Eleverna utsattes för skiftande influenser pga. lärarnas frihet i undervisningen. Skolornas ambitioner speglar både äldre och nyare idéströmningar. De huvudsakliga intrycken av undervisningen på folkhögskolan är det ambitiösa och vitala draget. En av dess styrkor är att begreppet skolplikt inte existerar där, och många tyckte att den bittraste dagen var när de slutade folkhögskolan för att gå ut i förvärvslivet. De önskade att lära sig mer, men den möjligheten fanns inte då.³

7.2 Folkhögskolans betydelse för demokratin

Folkhögskolans framväxt i de nordiska länderna skedde samtidigt som den liberala bondefrigörelsen och kom tydligt i t.ex. Norge att betraktas som ett led i denna självständighetskamp. I Sverige blev den uppfattad som en folkrörelse, som gynnade ståndscirkulationen. Att delta i en folkhögskolekurs upplevdes av många som en delaktighet i den framflyttande demokratin, en förberedelse för samhällsinsatser. Den kom att fungera som en bondeskola, och lantbrukarungdomens behov av yrkesförberedande kunskaper och

---

² Burgman . Hans, Terning. Paul. Svensk folkhögskola 100 år del: 3, 1968.
Pfannestill. Bertil, Helldén, Arne, Furuland, Lars. Svensk folkhögskola 100 år del 4,1968.

³ ibid.

samhällets behov av allmänbildade medborgare, förenades i folkhögskolan under arbetsformer som var friare än i övriga skolformer. Elevkollektivet blev i bästa fall en modell för samhället, där medborgaren förväntades ta sitt ansvar efter avklarade studier. Elevstyrelse, demokratiska diskussioner och kamratförbund med manlig eller kvinnlig representation ingick som en naturlig del i 1870- och 1880 – talets folkhögskolemiljö. De stora uppgångsperioderna i slutet av 1800 - talet sammanföll med arbetarrörelsens genombrott och medborgarrättens utsträckande till nya grupper. Dessa nya grupper av arbetare av olika slag och kvinnor kom i växande skaror efter, och i och med detta så förändrades folkhögskolan och blev en skola för alla. Den skulle medvetet arbeta för sunda utvecklingsformer i det politiska livet, i klassutjämningens tecken. Efterhand kom många äldre, fackligt, politiskt och religiöst intresserade människor som sökte en ny livssyn och såg denna som en andra bildningsväg. De blandade elevgrupperna befrämjade en miljö som svarade mot folkhögskolans ursprungliga idé, en skola för livet och en skola för folket, en demokratins medborgarskola. Mycket tyder på att den levde upp till dessa krav , samtidigt som den tillgodosåg individernas behov av utbildning.⁴

8. Dagens folkhögskola

8.1 Karaktäristiska drag

Många av våra folkhögskolor är delar av ett kulturarv , som talar om en svunnen tid. De kan liknas vid samhällen i miniatyr. Folkhögskolan består oftast av ett antal byggnader, inte sällan grupperade som en by eller ett litet samhälle. De regler och normer som råder i detta samhälle domineras av skolans målsättning och de medel som används för att förverkliga denna målsättning. Eftersom folkhögskolan är klar över sitt mål har den under hela den tid som den existerat försökt hos de grupper, som den utgörs av, främst lärare och kursdeltagare inge en tro på sin unika uppgift, såväl vad beträffar ändamålen som de tekniskt pedagogiska som de socialpedagogiska medlen. Denna enhet av sociala medel och kulturella mål utgör det

---

⁴ Burgman. Hans, Terning. Paul. Svensk folkhögskola 100 år del 3, 1968.

som vanligtvis kallas för folkhögskoleandan. Det är mycket vanligt i folkhögskolans historia att när elevantalet har hotat att minska p.g.a. konkurrens från andra skolor, så har man inte gjort någon anpassning till samhället i stort utan man har istället betonat folkhögskolans egenart och litat på denna egenarts motiverande kraft.

Det kan komma att råda en spänning, med varierande styrka från en tid till en annan, mellan folkhögskolan och samhället, en spänning som inte minst visar sig i elevrekryteringen. Denna dynamik har ofta formulerats som motsättning mellan bildning och utbildning. Utbildningen betraktas här som en anpassning till samhället och dess ekonomiska och sociala struktur, medan bildningen anses innehålla ett större mått av en identitet motsvarande folkhögskolans målsättning. Denna problematik har blivit särskilt aktuell i våra dagar, då själva samhället domineras av frågor rörande utbildning. Folkhögskolans rekrytering har genom detta utbildningssamhället underlättats kraftigt, men man är rädd för att det ideella momentet, som består i strävan efter bildning, personlig utveckling och gemenskapsliv blir försummat. Folkhögskolan försöker i allmänhet att balansera mellan kravet på utbildning och önskan om att ge sina elever bildning och möjlighet till gemenskap.⁵

I det allmänna skolväsendet prioriteras användbarhet, instrumentell och lönsam kunskap. Folkhögskolan blir här en motkraft till de snävt vinstinriktade ändamålen i utbildningssamhället. Den verksamhet som folkhögskolor och studieförbund driver skall syfta till att ge människor en möjlighet att påverka sin livssituation samt att delta i samhällsutvecklingen. Folkhögskolan behövs som en motvikt mot den kommersialisering som sker i dagens samhälle, och folkbildning har om den är väl organiserad, kanske sin största betydelse att förändra vårt vardagstänkande genom att man utvecklar ett bra omdöme i samspel med andra människor. Då förändras inte bara människors tänkande utan även deras handlande, och då förändras samhället. Folkbildningen vill komma fram till vad som är rätt och riktigt, och på så sätt samordna deltagarnas handlingar.

Folkhögskolans frihet från centralt fastställda läroplaner ger goda möjligheter att lägga in kurser som direkt ser till individens bildningsbehov. Folkhögskolan och studieförbund kan vara oerhört betydelsefulla när det gäller att få svenskar och invandrare att mötas och lära känna varandra.⁶ Den ska som en del av folkbildningen erbjuda alternativ till det vanliga skolsystemet, alternativ som delvis är speglade utifrån huvudmännens och organisationers egna mål med sin verksamhet. Folkhögskolan ska vara mångsidig. Den är en del av

---

⁵ Furuland. Lars, Helldén. Arne, Pfannenstill. Bertil. Svensk folkhögskola 100 år del 4, 1968.

⁶ Andersson: Arne. Mångkulturalism och svensk folkhögskola, 1999.

utbildningssystemet som helhet, och bidrar socialt och kulturellt på olika sätt. När det gäller samhälls ekonomin så bidrar den genom att erbjuda en rad yrkesutbildningar som t.ex. fritids- och idrottsledare, dövtolk, hälsopedagog och till sektorer som kultur, information och undervisning. Den har av samhället tilldelats en kompensatorisk funktion. Den ska ge människor som av olika anledningar varit vilsna eller aldrig tagit del i det obligatoriska skolsystemet en chans. Det sker en anpassning av verksamheten till kursdeltagarnas önskemål och behov. Man vill bygga lärandet utifrån individens villkor.

Folkhögskolan företräder en kunskapssyn som definierar sig bortom små delar och enkel mätbarhet till förmån för helhet och mer av komplex bedömning. I folkhögskolans värld finns finkulturen ganska väl representerad genom det egna biblioteket, konstverken som pryder väggarna och tillgången till olika musikinstrument. Man anordnar utbildningar med estetisk – musikalisk – och teaterinriktning. Man menar sig ta ett ansvar för kulturarven och bidrar till en positiv användning av dem, samtidigt som man främjar konstnärlig och kulturell förnyelse. Man ska, menar man, propagera för kulturens förutsättningar att vara en dynamisk, en utmanande och en obunden kraft i samhället. Folkhögskolorna och studieförbunden vill värna om och stimulera det egna skapandet, de har en stor betydelse för amatörers kulturverksamheter, och de vill föra samman amatörer med yrkesverksamma för att kvalitén ska höjas inom dessa verksamheter. Man vill förmedla någon form av ” folkligt ” kapital till kursdeltagarna.. Man vill också ge människor en tilltro till sig själva, och att aktivt söka den kunskap som de behöver eller tillsammans med andra skaffa sig nya insikter för att påverka och förändra. Det handlar helt enkelt om individens fria kunskapssökande tillsammans med andra.

8.2 Huvudmannskapet

Att vara huvudman för en folkhögskola betyder att man äger och driver den, samt att ha rätt att sätta sin prägel på kursutbud och målgrupper. Det finns idag 147 stycken folkhögskolor i Sverige. 99 drivs av olika folkrörelser, organisationer och stödföreningar. De övriga 48 drivs av landsting och regioner. Till skillnad från andra skolformer är folkhögskolan som sagt inte bunden till centralt fastställda läroplaner. Varje folkhögskola bestämmer själv sin profil och verksamhet. Till skolans profil räknas inte bara skolans ideologi utan också den ämnes – eller målgruppsinriktning folkhögskolan har. Arbetarrörelsen (t.ex. Framnäs folkhögskola i Öjebyn) , nykterhetsrörelsen(t.ex. Wendelsberg folkhögskola) och frikyrkorörelsen

(t.ex. Viebäcks folkhögskola) är de största folkrörelserna som först startade egna folkhögskolor. Det enda svenska politiska partiet som driver två egna folkhögskolor är Vänsterpartiet (t.ex. Bona folkhögskola) . Svenska kyrkan är huvudman för flera folkhögskolor och anmärkningsvärt många ägs av en så pass liten rörelse som Evangelistiska Fosterlandsstiftelsen (t.ex. Glimåkra folkhögskola). Genom åren har antalet folkrörelser ökat och många av dem har startat egna folkhögskolor. Några exempel på huvudmän är företagare, hantverkare, antroposofier, idrottsförbund och olika solidaritetsrörelser. De större studieförbunden är även de ägare till folkhögskolor, och det finns skolor som drivs av samer, kvinnor, katoliker och döva. Ett fåtal, och då främst i Skåne, drivs fortfarande i stödföreningsregi med enskilda personer som medlemmar precis som de första folkhögskolorna styrdes.⁷

8.3 Styrningen av folkhögskolan

Folkhögskolan har från allra första början varit den mest okonventionella av alla skolformer, men trots detta så har den verkat inom statens givna ramar. Fram till år 1991 var dåvarande skolöverstyrelsen tillsynsmyndighet för folkhögskolorna och utövade sin roll genom ett relativt omfattande regelverk. Nu är detta regelverket borta, och folkhögskolan ska formas utifrån de mål den själv beslutar om. Det betydande ansvaret ligger nu hos skolans styrelse, personal och kursdeltagare när det gäller skolans verksamhet. Staten i form av regeringen anger fortfarande vissa krav på folkhögskolornas verksamhet. Varje folkhögskola måste ha en egen styrelse. Undervisningen ska vara avgiftsfri. Det måste finnas allmänna linjer på varje folkhögskola, och det finns en åldersgräns på 18 år för att antas till dem (men viss dispens kan ges). När det gäller undervisningens form och arbetssätt så måste det skilja sig ifrån det som bedrivs på gymnasiet och högskolan. Den ska främja internationell och interkulturell förståelse, och inkludera invandrare bland de prioriterade grupperna. Den ska bidra till ökat engagemang i samhällsutvecklingen. Den ska arbeta för att motverka kulturell segregation, och främja såväl identitet som kunskap om och visa respekt för andra kulturer. Den ska i sin undervisning motverka främlingsfientlighet och rasism, och underlätta integration mellan invandrare och svenskar. ” Riksdagen fastställer varje år storleken på det samlade statsbidraget till studieförbunden och folkhögskolorna. Sedan 1991 är det Folkbildningsrådet

---

⁷ Folkbildningsrådet / Folkhögskolornas informationstjänst. Folkhögskolor 2001 / 2002. Om folkhögskolan, historia, fakta, verklighet, vision, 1996.

som har till uppgift att bl.a. besluta om hur stor del av statsbidraget den enskilda folkhögskolan ska ha varje år. En förutsättning för bidrag är att varje skola har upprättat ett måldokument för skolans utbildningar samt en plan för hur man ska utvärdera verksamheten. Folkbildningsrådet följer upp skolornas verksamheten och genomför också en del större utvärderings projekt. Det är folkbildningsrådet som fattar beslut om bidrag till nya skolor. Folkhögskolans styrelse har det yttersta ansvaret för att ange mål och riktning för skolans utbildningar. Styrelsen har också ett ekonomiskt ansvar för kursverksamheten. Rektorn leder skolan, men av tradition har lärarna ett stort inflytande på utformningen av utbildningarna. Övriga medarbetare inom skoladministration, internat och fastighetskötsel är även de med och deltar i utformningen av skolans verksamhet. Kursdeltagarna brukar ingå i studerandekåren, som brukar ledas av en styrelse. Genom representation i kursråd eller motsvarande samt i skolans styrelse kan de påverka de beslut som fattas om skolans inre liv, såväl undervisning som fritid. De mest närliggande besluten om den egna kursen påverkas mera direkt och informellt - genom det dagliga samspelet mellan lärare och kursdeltagare, och här formas demokratin i praktiken ”,

(Folkbildningsrådet / Folkhögskolornas informationstjänst 1996, s 43).⁸

8.4 Den ekonomiska situationen

Den ekonomiska situationen för folkhögskolorna varierar kraftigt mellan olika skolor. Detta beror på flera faktorer, där den viktigaste faktorn är huvudmännens vilja och förutsättning att bidra till verksamheten. Många skolor är små och självständiga enheter som har begränsade möjligheter att klara av stora ekonomiska påfrestningar. Men folkhögskolor i landstingets regi har i allmänhet haft en trygg situation, genom att landstinget i besvärliga situationer kan ge hjälp både i administrativt och ekonomiskt avseende. Men även landstinget har på senare år fått känna av allt större ekonomiska påfrestningar. När folkhögskolan får ökad självständighet och ekonomiskt ansvar blir det viktigare med långsiktiga besked om de ekonomiska förutsättningarna. Man strävar efter en lugn och stabil framtid. När det gäller fördelningen av

---

⁸ Folkbildningsrådet / Folkhögskolornas informationstjänst, 1996. Om folkhögskola, historia, fakta, verklighet, vision.

resurser mellan folkhögskolorna föreslås att det ska ske precis som nu, genom att man fördelar pengar efter antalet genomförda deltagarveckor.⁹

8.5 De yrkesverksamma inom folkhögskolan

Skolans rektor är utifrån ett medelvärde någonstans i 50 års åldern. Och är vanligtvis utbildad lärare eller akademiker med olika ämneskombinationer – humanister, samhällsvetare eller naturvetare. De har oftast ett förflutet som lärare på skolan, och även ibland erfarenhet som lärare på grund – eller gymnasienivå. ”*Har han inte ovanstående bakgrund så kan han ha kommit till skolan som rektor efter lång och gedigen erfarenhet av arbete i någon av huvudmannens organisationer*”, (Nitzler / Landström m.fl. 1996, s 43). Rektorn är den som har det övergripande ansvaret, och ” är en person med många järn i elden ”, och ingenting känns främmande för vederbörande. Rektorn skall vara alltifrån administratör till psykolog, driva utvecklingsarbete och vara pedagogisk ledare. Det administrativa arbetet upptar alltmer tid, vilket gör att det blir svårare att bedriva egen undervisning.

Det finns sedan 1974 en utbildning vid Linköpings universitet för den som vill bli lärare inom folkhögskolan. Men eftersom folkhögskolan är en fri skolform med stor variationsrikedom så är lärarnas utbildning lika varierande som de studerandes. Av tradition har man strävat efter tvärvetenskaplighet, utöver formel kompetens. I och med profileringen med olika ämnesområden så har också kvalificerade människor från olika fack kommit att arbeta inom folkhögskolan. Varje folkhögskola har rätt att utse de medarbetare som just de behöver. Detta gäller såväl lärare som annan personal. Många har erfarenheter från den vanliga grundskolan eller andra yrkesområden, och en del rekryterades till skolan genom sina ämneskunskaper. En del lärare har sitt hjärta inom den folkrörelse som är huvudman för skolan, andra vill börja arbeta på en folkhögskola för att precis som kursdeltagarna få utrymme att utveckla sin personlighet förutom sitt kunnandet. Många håller folkhögskolans fana högt, och man engagerar sig och har en vilja att förändra. Man ska bry sig om sina elever och vill verka tillsammans med dem. En folkhögskolelärares dag tar inte slut efter sista lektionen så det gäller att kunna fungera i denna speciella miljö.¹⁰

---

⁹ Betänkande från folkhögskolekommittén. Folkhögskolan i framtidsperspektiv, 1990.

¹⁰ Nitzler, Ragnhild, Landström, Inger, Andersson, Inger M, Eriksson, Ulrika. Världen i folkhögskolevärlden, 1996.

8.6 Folkhögskolans elever

Förutom lågutbildade, äldre, handikappade, arbetslösa och etniska minoriteter som har förtur till vissa utbildningar, så söker sig också elever med högre utbildningsbakgrund och de med varierande erfarenhet från arbetslivet till skolorna. Andelen hög – och lågutbildade är vid en grov jämförelse lika mellan könen, och på de olika kurserna. Avbrottsfrekvensen är ungefär lika stor mellan män och kvinnor. Men när man tittar närmare så ser man att samtliga långa kurser domineras av kvinnor, och deras antal av den totala elevgruppen har ökat sedan 1986. Samtidigt har den allmänna utbildningsnivån höjts för båda könen. Den största andelen kvinnor (64 %) finns på de särskilda linjerna, och de är i för övrigt i majoritet på de flesta utbildningarna med ett undantag, matematiska och naturvetenskapliga kurser.¹¹

Möjligheten till studiefinansiering har för de flesta en avgörande betydelse för att börja på folkhögskola. Många kursdeltagare har ansvar för hem och familj och drar sig för att ta studielån. Detta gäller inte mins korttidsutbildade i 40 – årsåldern som söker till folkhögskola, för att få grundskole / gymnasiebehörighet. De finansieringsformer som gäller för de flesta kursdeltagare (över 20 års ålder) är studiemedel, särskilt – vuxenstudiestöd och utbildningsbidrag från länsarbetsnämnden. Vissa kan också få socialbidrag, sjukpenning eller bidrag från omsorgsstyrelsen. Problemet med nyrekrytering kan bero på svårigheterna att finansiera studierna. Några grupper som finner det här särskilt svårt att finna finansiering är invandrare (tidigare kunde de få utbildningsbidrag ifrån länsarbetsnämnden, men detta har upphört p.g.a. den goda tillgången på arbete, man erbjuder nu istället deltidsarbete i kombination med studier, men det passar inte alla) och personer med läs – och skrivsvårigheter (en del av dessa anser att de inte ska behöva skuldsätta sig för att komma tillrätta med sina läs – och skrivsvårigheter. Om de sedan vill fortsätta att studera så blir skuldbördan mycket stor, innan de har kommit upp på en kunskapsnivå som de flesta fått redan i gymnasiet). När det gäller skuldsättningen så är det ett problem framför allt för de äldre korttidsutbildade som tvingas ta studiemedel för studier på både grundskole – och gymnasienivå, eller som får särskilt vuxenstöd med oförmånliga villkor därför att de inte är berättigade till dagpenning från A – kassan. Oviljan att skuldsätta sig kan leda till att deras planerade studier inte kommer igång .¹²

---

¹¹ Nitzler . Ragnhild, Landström. Inger, Andersson. Inger M, Eriksson. Ulrika. Värden i folkhögskolevärlden , 1996. Folkbildningsrådet årsredovisning, 2000.

¹² Betänkande från folkhögskolekommittén. Folkhögskolan i framtidsperspektiv, 1990.

8.7 Rektorernas syn på folkhögskolan

” Sin lärarkår beskriver rektor vanligtvis som en blandning av idealister, där läraryrket är ”en del av livet själv ”, och traditionalister som ser läraryrket som ett yrke bland andra. Någon rektor menar i det sammanhanget att det finns för mycket självgodhet inom folkhögskolan och ställer sig kritisk att en del lärare ser sig som en förädlad sorts människa”, (Nitzler / Landström m.fl. 1996, s 48). När det gäller kursdeltagarna så anser rektorerna att den blandade könsfördelningen, och människor med olika erfarenheter och perspektiv på livet är berikande. De menar att man måste se till varje elevs behov och anpassa studietakten därefter. Oro uttrycks dock över det försämrade studiestödet och socialförsäkringarna som påverkar skolan negativt. Och de erfar att vissa elever är tvungna att avbryta sina studier på grund av problem med försörjningen. Ett sänkt barntillägg tros särskilt drabba kvinnor vilka alltså utgör den större andelen av eleverna. Man anser att den omvärld som i dag omger folkhögskolan ger sig tillkänna främst genom de senaste årens arbetsmarknadsläge, vilket har medfört en väldig ökning av elevantalet, och en ökning på kompetensgivande utbildning. Även dator / informationsteknikens utveckling och ett ökat intresse för omvärldsfrågor sägs ha påverkat folkhögskolans utbildning. Rektorerna anser att det är ytterst viktigt att hänga med i datorutvecklingen. Man ser informationstekniken som en möjlighet att samverka med högskolor och universitet. Men i glesbygden så är man något kluven till den nya informationstekniken, för man är rädd att det ska öka isoleringen ännu mer. Gymnasieskolans förlängning till 3 år har inneburit att fler behöver komplettering för att få fullständiga betyg, och många folkhögskolor har startat ytterligare en årskurs för att möta detta behov. När det gäller utbildningen så framhåller man att det är viktigt att både ge en slags beredskap att möta samhällets framtida krav, som att ge kunskap inom viktiga områden som informationsteknologi, miljövard eller naturkunskap. Någon betonar hur viktigt det är med utbildning och bildning till en kulturell varelse, och att eleverna lär sig hur man ska leva. Många känner en viss kluvenhet inför en fokusering på behörighetsgivande utbildning. Farhågorna handlar om svårigheten att värna om den speciella pedagogiken, och här infinner sig en rädsla att bli mer och mer lik en gymnasieskola. Å andra sidan anses de utbildande inslagen balanseras av de s.k. bildande inslagen genom de arbetsmetoder som används och den speciella pedagogiken, vilket gör att man kan ge eleverna den behörighet som de behöver, samtidigt som deras erfarenheter bearbetas. Det viktigaste är att ge kursdeltagarna de verktyg som behövs att själv söka den kunskap som han / hon kan komma att behöva i framtiden , för

kunskaper i sig blir snabbt föråldrade. Rektorerne kan känna en viss oro för hur de äldre eleverna ska hinna skaffa sig en ordentlig utbildning för att klara konkurrensen, medan de yngre eleverna som har god studieförmåga och motivation anses klara sig bra. Rektorerne är överens om att kursdeltagarna ska uppmuntras till elevarbete inom kåren, och där aktivt delta i olika möten. Det dagliga arbetet på en folkhögskola ska som nämnts bygga på en demokratisk organisation. Den viktigaste frågan är att utjämna kunskapsklyftorna.¹³

8.8 Lärarnas syn på folkhögskolan

När lärarna pratar om den egna skolan så framhåller de ofta att det är den allmänna linjen som är ” hjärtat ” på skolan. De ser med oro på omvärlden som de menar utmärks av ett krympande välfärdssamhälle, och en värld som snurrar i allt snabbare takt. Den kommersialisering som växt fram kan vara passiviserande för dagens ungdomar, som de anser tillbringar för långa stunder framför TV:n och ser på vad som helst. I ett sådant samhälle kan folkhögskolan utgöra ett alternativ, och där kan andra värden lyftas fram, där går det att satsa på mänskliga relationer och ge utrymme för diskussioner kring existentiella frågor. Folkhögskolorna får arbeta mot en misstänksamhet som de ofta möter angående skolans verksamhet, och de anser sig ibland vara ifrågasatta och utpekade för att bedriva ” flumpedagogik ”. De flesta anser att folkbildningen spelar en viktig roll i informationssamhället, eftersom kunskapen om teknologin i dag är segregerad så att den bara når vissa privilegierade grupper. Folkhögskoleutbildning handlar framförallt om att förmedla självförtroende och ett demokratiskt tänkande med öppenhet och respekt för andra människor. Man kan erbjuda sina elever nya erfarenheter eftersom man inte är styrd, utan själv kan påverka efter de behov som finns. Arbetet innebär ett ideologiskt ställningstagande för att arbeta med, och sprida kunskaper till s. k. missgynnade sociala grupper. Lärarnas allmänna intryck av elevernas chanser efter utbildningen är ganska positivt, även om de upplever att ifrågasättandet av elevernas behörighet kan vara ett problem. Man vill tillerkännas ett värde som ger status, och man efterlyser politikernas hjälp att bevara det som folkhögskolan kan

---

¹³Nitzler. Ragnhild, Landström. Inger, Andersson. Inger M, Eriksson. Ulrika. Värden i folkhögskolevärlden, 1996.

erbjuda, så att man alltid kan vara den speciella mötesplats som ger ett avstamp för människor med olika bakgrunder och med olika mål här i livet.¹⁴

Här är några lärarröster;

” Jag arbetar som lärare i engelska och svenska, och har även hand om administrativt arbete. Jag ville inte arbeta inom en etablerad institution. Började arbeta på skolan 1970 och visste arbeta på folkhögskola, är att man får vara med och påverka utformningen av undervisningen, och att man arbetar med vuxna människor, och att motivationen finns där, för här lär sig eleverna för sin egen skull. Man ses inte bara på lektionstimmarna, utan man äter tillsammans med eleverna. Och jag anser att man genom det nära förhållandet mellan elever och lärare har större chans att reda ut problem, se var man behöver sätta in extrahjälp. Jag har nu arbetat på skolan i 31 år, och trivs bra.

Många elever säger i utvärderingarna som de har efter varje avslutad kurs, att man har en bild av folkhögskolan som ” flummig ”, och tror att den är mest till för äldre. Man känner sig mindre stressad här, och man har inga betyg (utom studieomdömen). När det gäller arbetsförmedlingar och syokonsulenter så vet de inte så mycket om folkhögskolestudier, och man lägger ofta fram det som ett sista alternativ. Jag anser att det är viktigt att man förnyar sig, för intresset för franska, tyska och ryska har minskat i stort i hela landet, och elevantalet på våran engelska kurs ökar inte så mycket så det kompenserar. Så man måste koppla in något nytt t.ex. ett estetiskt ämne tillsammans med språkstudierna.”

(Ingrid Löfgren Ribberfalk, Visingsö folkhögskola)

” Jag arbetar på Hellidens folkhögskola och deras allmänlinje. Det var en slump att jag började arbeta på en folkhögskola. Jag arbetade först på en gymnasieskola i Kumla, men då min man fick arbete i Skövde så såg jag att det fanns en ledig tjänst på Helliden. Och jag är medlem i blåbandsrörelsen som är huvudman för folkhögskolan, och det var nog en merit tror jag. Och jag kände skolans rektor. Folkhögskolan upplevs som friare, och det är mer upp till eleverna själva. Men även den har förändrats, och nu måste man bli godkända i svenska A och B, engelska A, matte A, naturkunskap A , samhällskunskap A och religion A, om de vill söka vidare till högre studier. Och man måste gå in och hjälpa till så de uppnår dessa kraven på gymnasiebehörighet. Jag upplever att man får gå in och säga till när en elev inte uppfyller dessa kraven, man får snegla mer på proven. Och det känns i dag naturligt att anpassa undervisningen efter de nya kraven på gymnasiebehörighet. Men jag tycker att stämningen är

---

¹⁴ ibid.

mer öppnare än i den vanliga skolan, man vågar medge sina fel och brister. Man är mer lyhörd inom folkhögskolan för förslag. Men folkhögskolans ekonomi är sämre nu för det är kärvare tider. Bidragen har minskat och det har blivit fler skolor. Och bidragen ifrån landstinget som är så viktigt har minskat.” Påpekar att folkhögskolan mår bäst när det är lågkonjunktur i ett samhälle, och att det är lättare att locka elever till sig då.

” Det är många som hoppar av gymnasiet och som inte bli godkända, men frågan är om man ska bli ”stödgumma” åt dessa grupper eller försöka locka till sig de duktiga? Jag anser att för mycket personliga problem skapar inga lyft, och att det då inte finns några ”vanlig” elever som stöttar de som har problem.

Jag vill att man ska fånga upp de som inte har läst gymnasiet eller som saknar behörighet, och inte bara de som har problem. Det finns en uppdragsmarknad där folkhögskolan kan verka. Jag anser att det roliga är när man haft elever med problem och ser att de lyckas och blommar upp, detta kan man leva på väldigt länge.”

(Karin Axelsson, Hellidens folkhögskola)

Folkhögskolestudier handlar mycket om att våga starta på nytt, att få en ny chans. Och ingen ska behöva känna sig utanför, utan alla ska få agera på lika villkor. Elevernas skiftande erfarenheter är viktiga inslag, när det gäller elevernas positiva inflytande på varandra.

” Jag har själv gått på skolan 1981. Jag hade tidigare arbetat som segelmakare, men såg att det som man gjorde på skolan var något som jag ville arbeta med. På skolan började jag arbeta 1987, och är sedan två år tillbaka kursansvarig.

Skolan startade på 1970 – talet. Skattungsbyn höll då på att dö ut för allt hade nästan lagts ner. Men man såg att där fanns det resurser och den kunskap som man behövde. Först så startade man sommarkurser, 1978 så startade den första helårskursen. Man knöt skolan just till folkhögskolan för inom den kan man vara fri. Man utgår ifrån kursdeltagarnas egna initiativ. Jag vill poängterar att aktivt lärande måste komma inifrån, och alla sinnen måste vara med. Kursdeltagarna får vara med och se en skörds gång under ett år, och får på så sätt en helhet. Det ställs stora krav på att kursdeltagarna är med och planerar arbetet, och vi har kursråd en gång i veckan, där allt beslutas. Sedan är det upp till kursdeltagarna att genomföra besluten. Man vill belysa hur man verkligen lever på landsbygden, och betonar att de sociala relationerna är viktiga och det gäller att stärka individen fullt ut, och att lära ut vilka kunskaper som behövs för att komma dit man vill. Jag anser att den vanliga folkhögskolan ibland går på slentrian. Skolan har möts med kritiska ögon från 40 - talist generationen, som tycker att de är fast i det gamla och man ser inte försörjningsmöjligheterna. Man ser mer till

det materiella, och förstår inte hur de ska klara av att överleva där. Däremot så har den äldre generationen känt att man har värdesatt deras kunskaper. Jag anser att folkhögskolan har en viktig roll att fylla för de som inte passar in på gymnasiet. Men mycket beror på statsmakten, och oron för att folkbildningen ska sättas åt sidan finns alltid där. Och jag anser att man inte har förstått att folkhögskolan kan få fart på den regionala utvecklingen i avflyttningslän.

(Anders Johnsson, kursansvarig, Skattungsbykursen)

Folkhögskolan vill tillvara ta hela människan, och alla sinnen ska få vara med. En av dess betydelsefullaste roller är att fånga upp de elever som av någon anledning inte passade in i gymnasiet. Men en ständig oro för att folkbildningen ska åsidosättas finns alltid i bakgrunden p.g.a. ständiga förändringar i samhällsklimatet

” Min nuvarande tjänst på skolan har jag haft sedan 1987. Jag tycker att det är skönt att ingen ställer några krav, det är helt och hållet upp till en själv. Men känner ibland att man inte har någon att tala med, och det är då svårt att utvecklas men vill för den skull inte ha någon skolplan. Utan jag skulle vilja samarbeta mer med de andra lärarna i de andra ämnena, för det hade då känts mer utmanande och roligare. Jag har fört detta på tal men det är så mycket som ska planeras. Just nu har jag en klass på 20 personer, majoriteten av dem är intresserade av det man gör. Här har man valt det man vill göra tillskillnad från den vanliga skolan, där allt känns mest påtvingat. Folkhögskolans lärare har en lägre status i dag, och tjänar flera tusenkronor lägre än gymnasielärarna. Jag anser att skolformen är på väg att bli en ” slasktratt ”, där de som inte kan gå någon annanstans går. Tror att detta gäller framförallt allmänlinje p.g.a. den stora satsningen på Komvux och kunskapslyftet. Och jag tror att man släpper för lätt på kunskapskraven, och detta gör att bilden av skolan blir sämre utifrån. Jag tycker att man måste ställa högre krav på elever och lärare, och få en mer målinriktad skola.

Jag vill betona hur viktigt det är för folkhögskolan att man har en plan eller inriktning, och att man vågar följa den för annars får denna skolform det svårare att överleva i framtiden. ”

(En lärare, Önnestad folkhögskola)¹⁵

Ett av folkhögskolans problem handlar om vilken väg den ska ta i framtiden, och hur den skall gå tillväga för att uppfylla de ökade kompetenskraven, och kanske förstärks detta p.g.a. man känner att det brister i samarbetet mellan personalen.

---

¹⁵ Intervjupersonen ville vara anonym.

8.9 Eleverna syn på folkhögskolan

Blandningen av människor i olika åldrar och med olika bakgrund uppskattas av kursdeltagarna samtidigt som det även innebär vissa påfrestningar. Här finns både de som har negativ erfarenhet från tidigare utbildningar med sig, och har förväntningar att få klara av studierna i sin egen takt, och de som tycker att det går för långsamt. Demokrati uppfattas av eleverna som frihet under ansvar, och det handlar om rättvisa, att det ska vara lika för alla. Det är viktigt att man får vara med och påverka, det är viktigt att det ges utrymme för elevrådsmöten. De ser ofta med tillförsikt på framtiden och menar att skaffa sig en utbildning det underlättar situationen, och de ger ofta uttryck för ett gott självförtroende och anser sig ha goda chanser att gå vidare. Men även här kommer nedvärderingen och ifrågasättandet av deras omdömen fram och oron för det. I vissa fall så ser de som gått en yrkesutbildning ljusare på framtiden än de som gått folkhögskolans allmänna linje. Men alla uttrycker att de har blivit mer klara över sig själva, och de flesta är nöjda med folkhögskolans studieform. Folkhögskolan är verkligen en frivillig skolform, och de som söker sig dit är mycket studiemotiverade, och många folkhögskolor lyckas skapa ett gott studieklimat.¹⁶

8.9.1. Elevernas syn på folkhögskolelärarna

Elevernas uppfattning om folkhögskolans lärare kännetecknas av att de anser att lärarna är mer allmänbildade än vanligt och mycket skickliga. Detta anser man beror på att de måste hålla sig informerade om aktuella händelser i och med att de undervisar vuxna, och att de undervisar i flera ämnen och på olika nivåer. Man upplever dem nästan som kompisar, och ger en bild av dem som mycket familjära, och de kan ibland t.o.m. upplevas som lite ”daltiga”. Trots lärarnas gemensamma stävan så har de oftast olika synpunkter på de ämnen som de undervisar i.¹⁷

---

¹⁶ Nitzler. Ragnhild, Landström. Inger, Andersson. Inger M, Eriksson. Ulrika. Värden i folkhögskolevärlden, 1996.

¹⁷ Gähler. Michael., Jonsson Jan O. Folkbildning och Vuxenstudier, 1995.

Här är några elevers berättelser;

” Skolan hade ett flummigt rykte. Det var ” vi och dom ” väldigt mycket. Jag tror att det var bra att inte bo på skolan, för det var nog ett för vilt liv. Men även de som levde det mer vilda livet läste. Skolan fångade upp olika med olika bakgrund t.ex. zigenare. Ute i byn så hade skolan låg status. Det var en skön avspänd miljö på skolan. Det fanns de som var skoltrötta , de som var mobbade i sina tidigare skolor, eller helt enkelt de som inte trivdes i den vanliga skolan. Vissa hade ett kriminellt förflutet eller sökte något annat liksom jag själv. Jag var 27 – 28 år med industriarbetarbakgrund och sökte något nytt i tillvaron. Det var intresserade lärare och roligt undervisningsmaterial. Jag minns särskilt historieböckerna. Man fick se världen som en helhet. Lärarna var mycket engagerade och även politiskt aktiva. Det var mycket positivt. Jag känner mig nöjd med mitt val. Det var en brytning och jag vet inte om jag annars hade läst in gymnasiet. Efter tiden på folkhögskolan så började jag läsa på Lunds universitet. Jag ser folkhögskolan som en slags buffertzonen där man är och dit man ska. Jag hade kommit in tidigare på universitetet men utan tiden på folkhögskolan så hade jag känt mig utanför. Jag hoppas att folkhögskolan alltid ska få fortsätta att existera som tillflyktsort. Som en inspirerande och inte destruktiv miljö att vända jobbiga livssituationer. ”

(Gudmund Jannisa, sociolog, f.d. folkhögskolestuderande, Fridhems folkhögskola)

Folkhögskolans avslappnade miljö lockar människor med olika bakgrunder, och tiden på folkhögskolan kan fungera som en brytning med det gamla.

” Jag arbetar som ordförande i Sveriges folkhögskolestuderande förbund (SFEF). Och jag är ganska ny på posten, men har varit vice ordförande sedan 1995. Mina intressen för att arbeta med frågor som berör folkhögskolan, började när jag själv gick i två och ett halvt år på Brunnsviks folkhögskola. Mitt arbete är ideellt. Det är en styrelse på 17 personer, och jag är ansiktet utåt. Jag tar kontakt med distrikten, och distrikten kan söka stöd hos SFEF. Vi samarbetar med bl.a. folkbildningsrådet, alkohol- och narkotikaföreningen och svenska folkhögskolans lärarförbund. Kontakten är viktig, men det finns vissa problem i och med att det är ett ideellt arbete, och det är olika hur mycket var och en vill lägga ner. Det är för få eldsjälar. De är till först och främst för de skolor och elever som är medlemmar, men stödjer även icke medlemmar. Vi arbetar för bättre miljö och förmåner, och för att miljön ska vara drogfri. Problemet som jag ser det är att förbundet har mist kontakten med skolorna, och skolorna upptäcker förbundet först när problem uppstår.

Jag upplever förbundet som ” sargat ”, förra året hade man 15. 000 medlemmar vilket är jätte lite då man arbetar ideellt. Jag får lösa mycket problem och vara den som håller i trådarna. Men jag tycker om att vara spindeln i nätet. Man måste vara aktiv med utskick och hålla föredrag. Skolorna är mycket positiva när jag är ute och åker men vill inte vara med och betala, det läggs åt sidan men när problem uppstår så hör de av sig. Men jag hoppas på en vändning uppåt med mycket glöd. Det är för övrigt mycket på gång, vi ska ha forum om kränkningar, vi arbetar med socialpolitik och har kamratstöd på en del skolor. Jag ska sitta i två år men kan bli omvald i en period till efter det. Jag känner det viktigt att föra fram folkhögskolans betydelse. Man klarar nog högskolestudier bättre om man är folkhögskoleelev, än om man är Komvux elev. Vi folkhögskolelever har fått mer status än för tjugo år sedan. Jag tycker att det är en skolform som är bra för både fortsatta högre studier och arbetsliv. Förbundet är inne i en viktig fas, där det gäller att vinna eller försvinna. De kan inte leva utan medlemmar och om de går under så är det ett bakslag för folkhögskolan, kanske inte med en gång men efter några år då det inte finns någon som driver deras gemensamma frågor. ”

(intervju med Ann Andersson , ordförande i SFEF, f.d. folkhögskolestuderande)

Man står i dag för långt ifrån varandra inom folkhögskolans värld, och man har svårt att arbeta över gränserna. Det är för lite entusiasm, och man måste bli bättre på att tillvarata sina intressen.

” Under mitt år som elev på folkhögskola så fann jag mig själv. Jag tycker att man kan göra en jämförelse mellan Komvux och folkhögskolan, och det är som en jämförelse mellan en galopphäst och en gammal travare. Men ett högt tempo kanske inte passar alla. Jag trivdes bra med lärarna , och håller fortfarande lite kontakt med dem. Det är lite mer personligt mellan lärare och elever på en folkhögskola. Man dög som man var. Hade man inte lust att göra sig fin så kunde man komma ändå. Modet läggs åtsidan och insidan får komma fram, man fångar djupet i människan och plockar fram individen. Det lilla i tillvaron ska få råda, och jag känner mycket för det fortfarande. Detta gjorde så jag kom in på universitetet i Örebro, och läste där på det sociala programmet i tre år. Utan den utbildningen så hade jag inte fått mitt nuvarande arbete som jag trivs mycket bra med. Folkhögskolan bör alltid finnas som ett befrämjande för personligheten. ”

(Marielle, resurslärare, f.d. folkhögskolestuderande Hellidens folkhögskola)

” Det var ett av de bättre beslut som jag gjort. Jag fick mycket mer än den rena undervisningsbiten, och jag växte socialt. Lärarna var engagerade, och kunde även ta tag i det svåra och fanns där hela tiden även efter skoltid, och såg varje enskild elev. Jag anser att det var bättre kvalitet på undervisningen än på gymnasiet. Mycket handlade om att se andra människor, och se människan bakom fasaden. Man hade grupparbeten och mycket diskussioner. Det var verkligen en avslappnad miljö. Den vanliga skolan har mycket att lära sig utav detta. Jag bodde på skolan i ett korridorliknande hus. Och man bodde även tillsammans med elever från de andra linjerna som t.ex. konstnärer och musiker. Jag tror att folkhögskolan alltid kommer att behövas då den inte är lika styrd efter provskrivningar som på Komvux. Den kan fungera som en plats att mellanlanda på innan man satsar på högre utbildning. ”

(Emma , högstuderande f.d. folkhögskolestuderande Sundsgårdens folkhögskola)

”Det ska alltid komma något efter folkhögskolestudier. Och en del utomstående vet inte vad det är. Jag anser att folkhögskolan är en humanistisk och underbar skolform om man jämför med Komvux, där individen inte har samma möjlighet att visa sina sidor. Och den har en betydelsefull roll i samhället, och jag tycker att man kan se att den är på väg in i en ny fas, och kan då få bättre status och bli ett verkligt alternativ. Jag skulle egentligen velat studerat mer på folkhögskola men känner omgivningens krav på att jag måste satsa på högstudier. Jag ska flytta till Stockholm till hösten, och har sökt till universitetet och olika kurser bl.a. inom etnologi och litteraturvetenskap. ”

(Elin, studerande, f.d. folkhögskolestuderande Önnestads folkhögskola / Fridhems folkhögskola)

” Jag valde folkhögskolan för jag hann inte med i det tempot som är på Komvux, och har fått extra hjälp och stöd med min dyslexi. Jag trivs bra på skolan , och tycker bra om de andra eleverna och lärarna. Man kan prata med alla om eventuella bekymmer. Här matas man inte bara med kunskaper, utan får tid att tänka själv, och här finns ingen hets som det finns i den vanliga skolan. Till hösten har jag sökt till SLU i Skara, men utbildningen är på fyra år och de nya reglerna för bidrag från CSN har skärps, så jag kan bara få för två år och vet nu inte om det är möjligt för mig. Men kan även tänka mig att arbeta med barn och handikapp, har också sökt till Hellidens tvååriga konstutbildning, och tror att man kan knyta samman detta på något sätt. Jag tycker att folkhögskolan ska behålla sin form, och tror att den alltid kommer att finnas kvar. ”

(Irene, folkhögskolestuderande, Hellidens folkhögskola)

” Det är bra sammanhållning i klassen. Innan jag började studera så arbetade jag, men trivdes inte där så sa upp sig och började läsa på folkhögskola. Och jag ångrar ingenting. Jag känner mig mer motiverad nu att läsa och lära mig saker. Till hösten så har jag sökt till lärarutbildningen i Malmö, Kristianstad, Växjö och Kalmar. Jag anser att många inte vet så mycket om folkhögskolan, och att man mest förknippar det med internet. Men jag tror att den kommer att expandera och bli större, och fler kommer att få upp ögonen för den i framtiden.

(Pernilla, folkhögskolestuderande, Eslövs folkhögskola)

Folkhögskoletiden upplevs av många som en tid för eftertänksamhet. Det är inte bara studier, utan man ägnar mycket tid åt varje elevs personliga utveckling. Folkhögskolan kan fungera som inspirationskälla och drivkraft, till att våga satsa på högre studier.

” Jag är funktionshindrad, och ser på folkhögskolan som en andra chans att läsa in betyg och ta nya tag. Har nu under ett år läst på samhällslinjen. Man gör så mycket för sin egen skull. Man får testa nya idéer och vinklar. Och jag tycker om att få arbeta i grupp. Folkhögskolan blir ett samhälle i samhället, vilket tilltalar mig. De nackdelar som finns är att det kan vara svårt att komma överens och hålla sams jämt, när man liksom jag själv både bor och studerar på skolan. Det är viktigt att man inte glömmer bort världen utanför skolan. Många av mina vänner har gått på folkhögskola så jag har aldrig stött på några fördomar om denna skolform. Till hösten har jag sökt till högskolan och bl.a. sociologi, handikappkunskap, mediakunskap och sociala omsorgsprogrammet. Vet inte riktigt vad jag vill utan vill helst få en så bred allmänbildning som möjligt. ”

(Ole, folkhögskolestuderande, Eslövs folkhögskola)

” Jag fick höra talas om kursen när jag och några andra som också går på kursen gick en kurs i vegetarisk matlagning på Österlens folkhögskola. Och jag trivs bra och tycker att det mesta är intressant. Hela människan får utvecklas. Jag tycker om kursens pedagogik och elevinflytandet. Det som har varit ett bekymmer ibland är att det är svårt att vara ensam individ. Man vill hela tiden ingå i en grupp och vill inte missa något. Jag anser att man kan likna kursen med ett pussel, där det gäller att få alla bitarna på plats för att skapa en helhet. När kursen är slut så vill jag flytta ut på landet, och ha en i stort sett självförsörjande gård. När det gäller folkhögskolan som skolform så tycker jag att den har en lite sämre status om man jämför med den vanliga skolan, men samtidigt så tror jag att människor upplever att man får ta ett större personligt ansvar än en vanlig kursplan skulle ge.

Jag tror på folkhögskolan som skolväsende för den är så vital och levande och det finns en stor nyfikenhet inom dess väggar. ”

(Johan, folkhögskolestuderande Skattungsbykursen)

På folkhögskolan lägger man stor vikt vid elevinflytande, och eleverna uppmanas att ta ett eget personligt ansvar. Många elever upplever folkhögskolan som levande och stimulerande, och om den satsade mer på att utveckla dessa sidor så kanske fler skulle få upp ögonen för den.

9. Några analytiska kommentarer till intervjuerna

När det gäller intervjuerna så kan man även här skönja en brist på ett kritiskt förhållningsätt till folkhögskolan. Det är endast i några enstaka fall man som försökt att närma sig de problem och brister som finns inom den. Man lyfter istället fram upplevelsen av hur man uppfattar individen som fri och obunden, och att man inte behöver spela några roller. Men samtidigt så tar man upp hur man hela tiden ingår i en grupp, och rädslan för att missa något som händer runtomkring en. Man kan även som folkhögskoleelev känna en svårighet att hitta stunder då man får vara för sig själv ett tag. Man måste här ställa sig frågan, hur pass fria eleverna på en folkhögskola egentligen är ? Folkhögskolan liknas ofta vid det gamla bondesamhället där normerna var mer fastbundna i traditionerna än i framtiden. Asplund tar upp och diskuterar hur viktigt det kollektiva livet var för allmogemänniskans överlevnad. När det gäller dagens folkhögskola så finns det en rädsla att lämna detta traditionsbundna tänkandet bakom sig, och ge mer plats för individen. Idag utgår man ifrån kollektivet, man ser även när det gäller elevernas omdömen hur pass bra man har fungerat i gruppen som en av de viktigaste aspekterna. Vi spelar alla roller i olika sammanhang, och anpassar oss efter situationen, men här får verkligen individens innersta ” jag ” stå tillbaka för man får en känsla av att förståelsen för olik tänkande är liten. Man ska inte bara passa in i ett kollektiv utan i hela skolans profilering och de krav som det medför. Med hänvisning till Durkheims begrepp ” *mekanisk solidaritet* ”, (Brante / Fasth 1982, s 102). Så kan man se folkhögskolan utifrån ett äldre samhälle med liten arbetsfördelning vilket gör att människor är lika, har samma erfarenheter, och tänker på samma sätt och erfar samma känslor. Här är det kollektiva medvetandet starkt, vilket gör att denna kraft binder samman människorna i denna form av solidaritet. Men man borde inte vara så rädd för utveckling utan istället se mer till det som Durkheim kallar för ” *organisk solidaritet*”, (*ibid.*). Vilket kännetecknar nyare samhällen med en högre grad av arbetsfördelning, där människor med olikartade erfarenheter och idéer

får lika stor plats. Det kollektiva medvetandet är svagt, men uppdelningen och specialiseringen gör samtidigt människorna beroende av varandra för de utgör alla delar som bildar en helhet. Folkhögskolans fasthållning vid kollektivet har gjort att den kommit att stå lite utanför det omgivande samhället, något som i sin tur har gjort att den har fått ett ganska snävt synsätt. Dess personal och de elever som finns inom den ser som jag tidigare påpekat inte alltid dess problem och brister, något som kanske gör det svårare när det gäller att utveckla och förändra dess nuvarande roll.

10. Pedagogiken

Verksamheten vid folkhögskolan skall till innehåll och form vara sådan att den ökar den studerades medvetenhet om sin egen och omvärldens villkor. Den ska vara en motivationskälla, stärka viljan och förmågan att i solidaritet med andra aktivt påverka arbetsliv och samhälle. Många skolor utgör redan nu centrum för många aktiviteter och deltar aktivt i musikliv, föreläsningsverksamhet, konst och forskning. Flera skolor har även direkt kontakt med högskolor i olika projekt. Betoningen på estetisk verksamhet på folkhögskolan är viktig så att ett skapande kan frigöras hos människan för att stärka självförtroendet och delaktigheten i det lokala samhället. De har ofta kurser kring den egna bygden och denna kunskap om natur m.m. är en viktig beståndsdel när det gäller innebörden av ordet kultur som odling. Många skolor lyfter även fram lokala traditioner som hantverk i olika former. Folkhögskolan kan i samarbete med andra skolformer ge landsbygdsbefolkningen en utbildning som är anpassad efter deras behov. Man gör inte bara om skolan till något som liknar verkligheten utan för även in det verkliga livet och samspelar med det. Att skapa förbindelse mellan teori och praktik, eller ett samarbete mellan lokalsamhället och alla de kulturer, livsvillkor och intresseinriktningar som en folkhögskolas miljö innehåller gör den till en helhet och en pedagogisk miljö, snarare än ett antal tillämpade undervisningsmetoder. Friheten från centrala läroplaner ger möjligheten att betrakta varje elev som en pedagogisk tillgång. Internatboendet präglar folkhögskolornas studier, och räknas som en viktig del i pedagogiken.¹⁸

---

¹⁸ Aldestam. Gunnar. Förändringens nödvändighet, en folkhögskoleantologi med tankar, idéer, provokationer och förslag, 1990. Folkbildningsrådet / folkhögskolornas informationstjänst. Om folkhögskolan , historia, fakta, verklighet, vision, 1996.

11. Internat – externat

Det mest utmärkande draget för folkhögskolan har varit möjligheten att erbjuda studier i internatmiljö. Fram till de senaste tjugo – trettio åren har så gott som alla skolor varit internatskolor. Detta har sin förklaring i att under de första femtio åren av den Svenska folkhögskolans tillvaro så förlades de flesta folkhögskolorna till landsbygden eller till små tätorter och samhällen. Eleverna skulle genom detta få en lugn och harmonisk studiemiljö. Men under de senaste tjugo åren har nästan alla nytillkomna skolor förlagts till större tätorter, städer eller storstadsområden (t.ex. Kvarnby folkhögskola i Malmö, Arbetarrörelsens folkhögskola i Göteborg och Stadsmissionens folkhögskola i Stockholm). Denna utveckling har skett för att man skall kunna erbjuda utbildning till andra än ungdomar, t.ex. lågutbildade som har ansvar för barn och familj och som inte har möjlighet att bedriva studier utanför hemorten. De flesta av de nya folkhögskolorna har organiserats som externatskolor (skolor utan internat), och andelen internatboende har kontinuerligt sjunkit. De allmänna kommunikationernas och privatbilismens utveckling liksom förändringar i övrigt av levnadsförhållanden och levnadsvanor har varit de huvudsakliga orsakerna till denna minskning.

När det gäller internatmiljöns värde så är den när den fungerar, ett utomordentligt tillfälle för lärare och elever att umgås även utanför lektionstid. Den kan stimulera kursdeltagarna att komma nära varandra. Att bo tillsammans, arbeta tillsammans, sjunga och ordna aktiviteter och resor bidrar i hög grad till utveckling av både kursdeltagarnas egna personligheter, och av deras förståelse för andras bakgrund och problem. Internatet och internatmiljön kan verkligen vara en engagerande och inspirerande social och pedagogisk miljö. Men man ska inte glömma bort att även internatlivet kan ha negativa sidor som bristande respekt för enskilda kursdeltagares behov av integritet och ensamhet. Och det bör även framhållas att även externatskolorna kan utgöra goda personlighetsutvecklande och socialt utvecklande miljöer.¹⁹

---

¹⁹ Betänkande från folkhögskolekommittén. Folkhögskolan i framtidsperspektiv, 1990.

12. Folkhögskolan i framtiden

Behovet av vuxenutbildning kommer sannolikt att bestå under överskådlig tid. Folkhögskolan är väl utvecklad för att även i framtiden åta sig ett stort ansvar för vuxenutbildningen, och den förutspås att även fortsättningsvis vara en viktig kraft när det gäller utvecklingen av pedagogiken och metodiken i det svenska utbildningssystemet. Vi kommer att i framtiden behöva fler folkhögskolor men hindret för detta torde vara det tak för statsberättigande bidragsveckor som den svenska regeringen och riksdagen lagt fram. Det skulle vara positivt med fler folkhögskolor i städerna, men för att nya skolor ska kunna etableras krävs det dock att det tak för bidragsveckor som nu finns tas bort eller att en ”reservfond” för bidragsveckor och medel för nya skolor införs. Vuxenutbildningen och särskilt den som folkhögskolan representerar är inte anpassad till de stora behov som redan finns och som kommer att finnas i framtiden. Nyetablering av folkhögskolor och möjligheten för små att växa borde därför underlättas och uppmuntras och inte som nu hindras av det fastställda bidragstaket. Man bör inte i framtiden arbeta med att återuppta sin historiska roll, utan finna en ny i de nya regioner som växer fram som ett resultat av Europas fortsatta ekonomiska och politiska integration, och som en följd av de nya kommunikationsnätverkens utbredning. Folkhögskolan måste uppträda sida vid sida med Komvux och studieförbunden, och utbudet måste ta hänsyn till att utbildningsbehoven inte längre kan delas upp i de förut så märkbara motsatsförhållandena nytta och nöje.²⁰

12.1 Folkhögskolan – en motkraft

Folkhögskolan är en speciell institution, man kan se den som en anti – skola, ett alternativ till de kunskapsvägar som vanligtvis dominerar. Den har alltid ställt sig kritisk till vad den vanliga skolan har för sig, men som de flesta institutioner så har den fått anpassa sig efter konjunkturer och fått se till möjligheterna. Folkhögskolan som en alternativ kunskapsväg är en av dess tydligaste framtida roller. Folkhögskolan skulle kunna fungera som motkraft när det gäller kulturens splittring och upplösning åtminstone på tre sätt: Den kan hjälpa till att bevara våran humanistiska svenska normalprosa som en betydande del i kulturen. Man anser inom folkhögskolan att man genom ett samarbete med fort – vidareutbildningen, kan gynna de kulturella, pedagogiska och ekonomiska förutsättningarna. Folkhögskolan borde också föra

---

²⁰ Betänkande från folkhögskolekommittén. Folkhögskolan i framtidsperspektiv, 1990.

samma specialister genom kurser, konferenser och seminarier. För den anser sig ha fördelen att kunna verka på alla nivåer, utan att ta för mycket hänsyn till akademisk ställning och ålder. Folkhögskolan bör ha stöd av högskolans auktoritet, och högskolan bör i sin tur ha folkhögskolans strategi med bra debattmiljö.²¹

12.2 Den förmedlande länken

Folkhögskolan har goda förutsättningar att verka som förmedlande länkar mellan högskola / universitet och folkbildning. Kombinationen av flera studieformer har visat sig vara mycket uppskattat bland kursdeltagare. Folkhögskolan hjälper till att ”översätta” det akademiska språket, och hjälper till att närma sig ett vetenskapligt tänkande. Att försöka föra universitetsutbildning och folkbildning närmare varandra är en viktig uppgift för folkhögskolan. I regioner med långa avstånd till högskoleorter, med kursdeltagare som t.ex. av ekonomiska eller familjeskäl eller av andra orsaker inte anser sig kunna vara borta hemifrån så kan folkhögskolan vara ett passande alternativ. Folkhögskolan kan också bryta ner det motstånd mot akademiska studier som ofta bygger på psykologiska eller sociala orsaker, och som är vanligt bland stora grupper lågutbildade.²²

12.3 Rollen som kulturcentra

Folkhögskolornas betydande roll som lokala kulturcentra framhölls redan i mitten av 70 – talet i samband med beslut om den statliga kulturpolitiken. Och denna roll har tydligt belysts i samband med kampanjen ”Låt hela Sverige leva”. Folkhögskolorna är spridda över hela landet, och är i de flesta fallen placerade på landsbygden men finns i dag som nämnts i allt högre grad även på större orter. Utbildning på olika nivåer med skilda målgrupper är en grundstomme för regional och lokal utveckling. Förutom folkhögskolans geografiska spridning över hela landet så finns det flera viktiga detaljer i den roll som den spelar och kan utvecklas till att spela. Den har en lång tradition där både de studerande och personal gjort viktiga insatser för respektive bygd speciellt inom kulturområdet. Kontakten med olika folkrörelser och den gemensamma insatsen inom folkbildningen med studieförbund, bibliotek,

---

²¹ Betänkande från folkhögskolekommittén. Folkhögskolan i ett framtidsperspektiv, 1990.

²² Bilaga till folkhögskolekommitténs betänkande. Det fria bildningsarbetet, debattinlägg om folkbildningen och folkhögskolan i framtiden, 1996.

utbildningsradion är en av hörnpelarna i svensk folkhögskolas verksamhet. Förutom bibliotek så söker även museer, teatrar och musikinstitutioner både regionalt och lokalt samarbete med folkhögskolorna. ”Folkhögskolan har alltid varit en viktig del i samhällsbyggandet genom demokratiska arbetsformer. I den kris som de traditionella folkrörelserna och politiska partierna befinner sig i kan folkhögskolan vara med och ge nya möjligheter för demokratin. Folkhögskolorna har alltid arbetat med ett brett och fördjupat kulturbegrepp, och i dagens läge med invandring i större grad så är det viktigt att vi i Sverige blir medvetna om grunderna i vår egen kultur för att kunna få ett rikt utbyte med de nya invånarna i vårt land”, (Aldestam 1990, s 62).

12.4 En mångkulturell mötesplats

Att bygga broar mellan olika etniska grupper och kulturer kommer kanske att vara en av den svenska folkhögskolans viktigaste uppgifter nu på 2000 – talet. Den har en unik chans att agera som brobyggare, för den har en säregen förmåga att föra samman deltagare från olika kulturer och ge alla möjligheten att dela med sig utav kunskaper och erfarenheter. Genom att ordna projekt eller teman där både svenskar och invandrare måste hjälpa varandra kan broar byggas ,och göra så att man verkligen upplever att man behöver varandra. På så sätt kan man få igång processer. Men man bör vara uppmärksam på att folkhögskolan även kan vara den som förhindrar eller river ner broar, om man ordnar all undervisning så att svenska deltagare och deltagare med invandrarbakgrund aldrig får en verklig chans att mötas.²³

13. Synen på folkhögskolan

Relativt få tror att det är svårt att komma in på en folkhögskola. Den allmänna uppfattningen om folkhögskolan i övrigt tycks vara att eleverna är en grupp som inte lyckats i den vanliga skolan, dvs. folkhögskolorna uppfattas som en andra chans. Man uppfattar även lärarna som mer engagerade än de i den vanliga skolan, men möjligen något mindre objektiva, och man uppfattar att folkhögskolorna har en tydlig politisk eller religiös inriktning. Dessutom tror

---

²³ Aldestam. Gunnar. Förändringens nödvändighet, en folkhögskoleantologi med tankar, idéer, provokationer och förslag, 1990.

man att personlig utveckling är viktigare än inhämtandet av faktakunskaper, samt att folkhögskolor med internat är den dominerande formen.²⁴

14. Folkhögskolan i världen

Det nordiska folkhögskolerådet fungerar som kontaktorgan för vuxenutbildning ute i världen. Och rådet organiserar bl.a. konferenser med deltagare från högskoleliknande institutioner i tredje världen. Nordiska folkhögskolelärare har i stor omfattning arbetat med vuxenutbildning i olika u – länder. Delvis genom impulser från svensk folkhögskola har bl.a. ett femtiotal Folk Development colleges byggts upp i Tanzania. Och med stöd från SIDA så kommer vartannat år tio till femton rektorer ifrån Tanzania på 6 veckors studiebesök till svenska folkhögskolor. Man försöker ordna vänskolor för fortgående kontakter mellan folkhögskolorna och skolorna i Tanzania.

Stöd till en indisk byfolkhögskola och till ett utbildningscenter i Togo är andra exempel på folkhögskolornas insatser. Och folkhögskolornas U – landslinjer verkar för ett ökat samarbete med folken i tredje världen, i kurserna ingår både en längre studieresa till ett u – land, och uppföljning hemma med väl förberett och genomfört spridande av de nyförvärvade kunskaperna i skolor och föreningar. Folkhögskolan är en typisk nordisk företeelse men lite av folkhögskoleidén kan man möta i t.ex. Tyskland, Österrike och Nederländerna.

Under mellankrigstiden så fanns det även folkhögskolor i Polen. De finns fortfarande men har delvis ändrat sin karaktär, och svenska folkhögskolor har sedan länge ett utbyte med dem.²⁵

15. Slutsatser

Folkhögskolan har gått ifrån att vara en skolform som först och främst var till för några få, böndernas söner som skulle klara av att ge sig in i den politiska debatten till att sträva efter att vara en skola för alla. Dagens folkhögskola har inte bara en roll som den försöker att fylla. Den vill först och främst verka för att ge de människor som känner sig misslyckade en chans att växa, och ge dem ett nytt perspektiv på livet. Den vill föra samman grupper som inte

---

²⁴ Gähler. Michael, Jonsson. Jan O. Folkbildning och vuxenstudier, 1995.

²⁵ Avdelningen för vuxenutbildning. Den svenska folkhögskolan, de många möjligheternas skola, 1985.

annars skulle ha träffats, och på så sätt minska fördomarna. Den vill göra landsbygden levande igen. Den försöker även knyta kontakter med människor utanför Norden i form av olika språkkurser, u – lands utbildningar och andra projekt..

Folkhögskolans lärare och elever ser skolan som en möjlighet till ett nära samarbete mellan dem, jag tycker att jag även märker detta i mina observationer även om traditionell katederundervisning har blivit mer vanligt förekommande pga. de ökade kraven på kompetensgivande utbildning. Lärarna och eleverna upplever folkhögskolan som en plats med ett öppet klimat där individen är fri att verka som den vill. Detta är ett mycket okritiskt synsätt för visst finns det även problem och brister inom folkhögskolan. Man finner även i den litteratur som finns om folkhögskolan en brist på ett kritiskt änkande. Ett av folkhögskolans problem är att den i allt för stor utsträckning håller fast vid kollektivet, så den blir lik det gamla bondesamhället, Asplund skriver ” *att tänka bort kollektivet (eller omgivningen) är som om man tänker bort allmogemänniskan. För hon hade inget oberoende, separat eller individuell existens* ”.

Man bildar en sorts familj och livet på en folkhögskola kan ses som ett Gemeinschaft där ” *alla som har prisat livet på landet har framhållit att Gemeinschaft där är starkare och livaktigare: Gemeinschaft är den bestående och äkta formen för samlevnad, och det omgivande samhället (Gesellschaft) ses som mekaniskt* ”, (Asplund 1991, s 64). Men detta Gemeinschaft kan bli något som formar individerna, tvingar in dem i ett snävt tänkande. Man kan då fråga sig hur fria folkhögskolans elever verkligen är, för det gäller att leva upp till de normer som kollektivet ställer, ” *och dess aktörer kan tvingas framträda i en annan belysning än vanligt om det allmänna intrycket av teamet ska bli tillfredställande* ”, (Goffman 1998, s 73 – 74).

De som verkar inom folkhögskolan anser sig ofta vara åsidosatta och det kan nog till viss del även vara så, men man har mycket svårt att släppa in nya tankar och åsikter. Folkhögskolan skapar själv den skiljelinje som Bauman kallar för ingrupp och utgrupp. ” *Man kan säga att utgruppen är användbar, till och med oundgänglig för ingruppen, eftersom det framhäver ingruppens identitet och förstärker dess sammanhållning och solidaritet. Detsamma kan emellertid inte sägas om den diffusa gråzon som brer ut sig mellan de två grupperna. Denna kan knappast tänkas spela någon nyttig roll: den betraktas rätt och slätt skadlig* ”.

När det gäller folkhögskolans vägval så är det viktigt att den lämnar det som Durkheim nämner ” *mekanisk solidaritet* ”, och som står för ett äldre samhälle med människor som har samma erfarenheter och liknande känslor, där det kollektiva medvetandet som binder samman människor är starkt. Utan man måste inom folkhögskolan inse att en större arbetsfördelning ,

och en större olikhet mellan människor gör att man blir beroende av varandra för man utgör funktionella delar i en helhet och således närma sig en ”organisk solidaritet”, utan att behöva känna en rädsla för att vi människor ska behöva glida för långt ifrån varandra. Det gäller alltså först och främst att inom folkhögskolan studera sig själv och öka viljan att ta in nya krafter för att både stärka och utveckla dess roller.

16. Sammanfattning

Förändringar i den kommunala bestämmande rätten gjorde att ett ökat intresse för folkbildning uppstod. Upplysning ansågs vara det bästa vapnet mot revolution. Och år 1844 grundades världens första folkhögskola i Rödninge i Danmark av prästen och folkbildaren Nicolai Frederik Severin Grundtvig. Han ville föra fram folkets diktning, historia, myter och sagor. I Sverige ville man först och främst tillfredsställa behoven hos en samhällsklass på väg upp. Och 1868 fick Sverige sina första folkhögskolor Önnestad, Hvilan och Lunnevad, och i dag finns det 147 folkhögskolor i Sverige. 99 utav dessa skolor drivs utav folkrörelser, organisationer och stödföreningar, de övriga av landsting och regioner. De var först och främst böndernas söner som fick tillträde till folkhögskolan för det var de som skulle föra utvecklingen framåt. Men så småningom fick även kvinnorna tillträde till folkhögskolan, även om det skulle dröja innan de fick en jämbördig ställning med männen. I dag är det istället kvinnorna som är i majoritet med 64 % på de långa kurserna, och 54 % på de korta kurserna. Folkhögskolan hade förra året 243 000 deltagare totalt, jämfört med 1999 så är antalet deltagare oförändrat²⁶ Om man ser tillbaka till 1988 / 89 års elevantal som var ca 214 000, så kan man i dag se en ökning.²⁷ I dag är folkhögskolan öppen för alla grupper, och dess verksamhet syftar främst till att ge människor en möjlighet att påverka sin livssituation, samt ge dem en möjlighet att följa med i samhällsdebatten. Folkhögskolan kan verka som ett alternativ till den vanliga skolan, då den inte behöver följa några fastställda läroplaner utan kan i större utsträckning se till de behov och intressen som finns bland dess kursdeltagare. Undervisningen bygger mycket på att det är kursdeltagarna som tar det största ansvaret, vilket i sin tur kan ge dem en bra förutsättning för att klara av studier på högskolenivå. Och folkhögskolan kan genom ett samarbete med högskolan få auktoritet, och den kan i sin tur dela med sig lite av sin rörliga strategi och sitt goda debattklimat, som man kan tycka att

---

²⁶ Folkbildningsrådet årsredovisning 2000.

högskolan skulle behöva. Den vill slå ett slag för kulturen, och förvara och värna om det svenska språket. Den vill att vår svenska normal prosa ska få vara en betydande del i kulturen. Men den vill också se till så att svenskar och invandrare möts, och på ett naturligt sätt genom grupparbeten bryta isen dem emellan.

Folkhögskolan vill fungera som en kulturell mötesplats både på hemmaplan och ute i världen. Nordiska folkhögskolelärare har i stor omfattning arbetat med vuxen undervisning i olika u – länder. Man anordnar även u – landslinjer för ett ökat samarbete med människor i tredje världen. Folkhögskolans tankar och idéer har även spritt sig till Tyskland, Österrike, Nederländerna och Polen, och svenska folkhögskolor har sedan länge ett utbyte med dessa länder.

Folkhögskolans utmärkande drag internatet, som skulle erbjuda en lugn och harmonisk miljö, förlades därför i de flesta fallen till landsbygden eller små tätorter och samhällen. Internat har fram till de senaste tjugo och trettio åren funnits så gott som på alla skolor. Men för att möta den nya elevgrupp med hem och familj som sökt sig till folkhögskolan, så har man under de senaste tjugo åren förlagt nästan alla nytilkomna folkhögskolor till större orter, städer eller storstadsområden. De allmänna kommunikationerna och privatbilismens utveckling, liksom övriga förändringar i vårt levnadssätt är även andra orsaker till att efterfrågan på internatboendet har minskat.

Man vet inte så mycket om folkhögskolan bland utomstående. Men den allmänna uppfattningen är att den till stor del består utav elever som misslyckats i den vanliga skolan, och behöver en ny chans. Man upplever även lärarna som engagerade, och man menar att personlig utveckling är viktigare än inhämtandet av kunskaper. Och den kan upplevas som lite oseriös. Så det gäller verkligen att folkhögskolorna marknadsför sig bättre i framtiden, och att de talar om vad de kan ge sina elever och hur det verkligen fungerar på en folkhögskola.

I framtiden är det viktigt att den finner nya vägar, och samtidigt utvecklar sin roll som kulturellt centra, och sitt samarbete med högskola / universitet så att motståndet mot akademiska studier som ofta beror på psykologiska och sociala orsaker bryts ner.

Det är också viktigt att varje folkhögskola vågar utarbeta sin plan och inriktning, och att man sedan vågar följa dessa för annars får denna skolform svårt att överleva i framtiden.

---

²⁷ Betänkande från folkhögskolekommittén. Folkhögskolan i framtidsperspektiv, 1990.

17. Egna reflektioner

Jag tror på folkhögskolan och dess förmåga att fånga upp de människor som behöver en andra chans att utbilda sig, att växa som människor. Den är viktig att den försöker vara en alternativ utbildningsväg till gymnasieskolan och Komvux, istället för att fastna i orubbliga kursplaner, och inte se till sina kursdeltagares behov. Den varierande sammansättningen av människor i olika ådrar, med olika bakgrunder bland eleverna är unik och måste försöka bevaras. Men om folkhögskolan skall kunna leva kvar så är det viktigt att den börjar se på sig själv med mer kritiska ögon, och inte stirra sig blind på det gamla och trygga. Den måste nog se över sina mål, och de roller som den vill ha i samhället. Det känns som om den vill åstadkomma mycket, men det händer alldeles för lite för man är inte beredd att rucka på de gamla traditionerna med kollektivet som bas. Folkhögskolan måste våga att släppa in nya tankar och idéer. Det är nu dags att ta ett steg närmare det övriga samhället för den har i alldeles för hög grad blivit en motståndskraft, och man ser idag på den som något diffust och avlägset. Man tar den inte riktigt på allvar.

Jag anser att mycket av dess arbete borde handla om förnyelse, och kanske måste man våga tänka om och till viss del börja om från början för att den ska bli en levande och berikande kunskapsplats som står mitt i samhället.

18. Litteraturförteckning

Andersson, Anders (1999): *Mångkulturalism och svensk folkhögskola*. Uppsala: Institutionen för pedagogik.

Asplund, Johan (1983): *Tid, rum individ och kollektiv*. Stockholm: Liberförlag.

Asplund, Johan (1991): *Essä om Gemeinschaft och Gesellschaft*. Göteborg: Korpen.

Bauman, Zygmund (1990): *Att tänka sociologiskt*. Göteborg: Korpen.

Betänkande från folkhögskolekommittén (1990): *Folkhögskolan i framtidsperspektiv*.

Stockholm: Allmänna Förlaget.

Bilaga till folkhögskolekommitténs betänkande (1990): *det fria bildningsarbetet, debattinlägg om folkbildningen och folkhögskolan i framtiden*. Stockholm: Allmänna förlaget.

Brante, Thomas, Fasth, Eva (1982): *Termer i sociologi, innebörd och mening*. Stockholm: Liber.

Burgman, Hans, Terning, Paul (1968): *Svensk folkhögskola 100 år del 3*. Uddevalla: Liber.

Folkbildningsrådet / folkhögskolans informationstjänst (1996): *Om folkhögskolan, historik, fakta, verklighet, vision*. Stockholm.

Folkbildningsrådet (2000): *Årsredovisning*. Stockholm.

Frykman, Jonas, Löfgren, Orvar (1979): *Den kultiverade människan*. Malmö: Gleerups.

Goffman, W, Erving (1998): *Jaget och maskerna*, 4 uppl. Stockholm: Prisma

Jonsson, Jan O, Gähler, Michael (1995): *Folkbildning och vuxenstudier*. Stockholm:

Institutet för social forskning, Stockholms universitet.

Kvale, Steinar (1997): *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

May, Tim (1997): *Social research*. Buckingham: Open University Press.

Nitzler, Ragnhild, Landsröm, Inger, Andersson, Inger, M, Eriksson, Ulrika (1996): *Värden i folkhögskolevärlden*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Pfannestill, Bertil, Halldén, Arne, Furuland, Lars (1968): *svensk folkhögskola 100 år del 4*. Uddevalla: Liber.

Skolöverstyrelsen (1958): *Den svenska folkhögskolan, de många möjligheternas skola*. Stockholm: Avdelningen för vuxenstudier.

Skolöverstyrelsen (1990): *Förändringens nödvändighet. En folkhögskoleantologi med tankar, idéer, provokationer och förslag*. Lindköping: Bildningsförlaget.

Svenning, Conny (1996): *Metodboken*. Eslöv: Loretz förlag

Bilaga 1. Intervjufrågor till personer som har gått på folkhögskola

1. Viket år gick du på folkhögskola, och på vilken folkhögskola ?
  - a. Vad läste du ?
  - b. Varför valde du att läsa på folkhögskola ?
2. Vilken status hade folkhögskolan på den tiden, var det fint eller ansågs det som ett sämre val än andra ?
3. Hur ser du på det efteråt, är du nöjd med ditt val eller önskar du att du hade gjort på ett annat sätt ?
4. Vad anser du om folkhögskolans framtid ?

Bilaga två. Intervjufrågor till personer som går på folkhögskola

1. Vad läser du ?
2. Hur länge har du gått på skolan, och hur länge ska du gå där ?
3. Bor du på skolan ? (om inte, så varför gör du inte det ?)
4. Varför valde du att läsa på folkhögskola ?
5. Hur trivs du ?
  - a. Nämn några fördelar som du vill belysa ?
  - b. Nämn några nackdelar som du vill föra fram ?
6. Vad ska folkhögskolestudierna leda till för din del ?
7. Vilken status har folkhögskolan ?
8. Vad anser du om folkhögskolans framtid ?

Bilaga tre. Intervjufrågor till folkhögskolelärare

1. Har du själv gått på folkhögskola ? (om inte, vad gick du i stället, och varför valde du detta ?).
  - a. Vilket år gick du ?
  - b. Vad läste du ?
2. Varför valde du att läsa på folkhögskola ?
3. Hur kom det sig att du började arbeta inom folkhögskolan.
4. Vad innebär ditt arbete som folkhögskolelärare ?
5. Vilka skillnader ser du om man jämför med att arbeta på Komvux eller den vanliga skolan ?
6. Hur länge har du arbetat som folkhögskolelärare ?
7. Vilken status har folkhögskolan ?
8. Hur ser du på ditt val i dag, är du nöjd eller önskar du att du hade gjort, på ett annat sätt.
9. Vad anser du om folkhögskolans framtid ?

Bilaga 4. Intervjufrågor till ordförande i Sveriges folkhögskolestuderande förbund (SFEF)

1. Har du själv läst på folkhögskola ? (om inte, så vad gick du istället och varför ?)
  - a. Vad läste du ?
  - b. Varför valde du att läsa på folkhögskola ?
2. Hur blev du ordförande ?
3. Vad innebär ditt arbete som ordförande i SFEF ?
4. Hur länge har du arbetat som ordförande ?
5. Vilken status har folkhögskolan ?
6. Hur ser du på ditt val i dag , är du nöjd eller skulle du ha gjort på något annat sätt ?
7. Vad anser du om folkhögskolans framtid ?